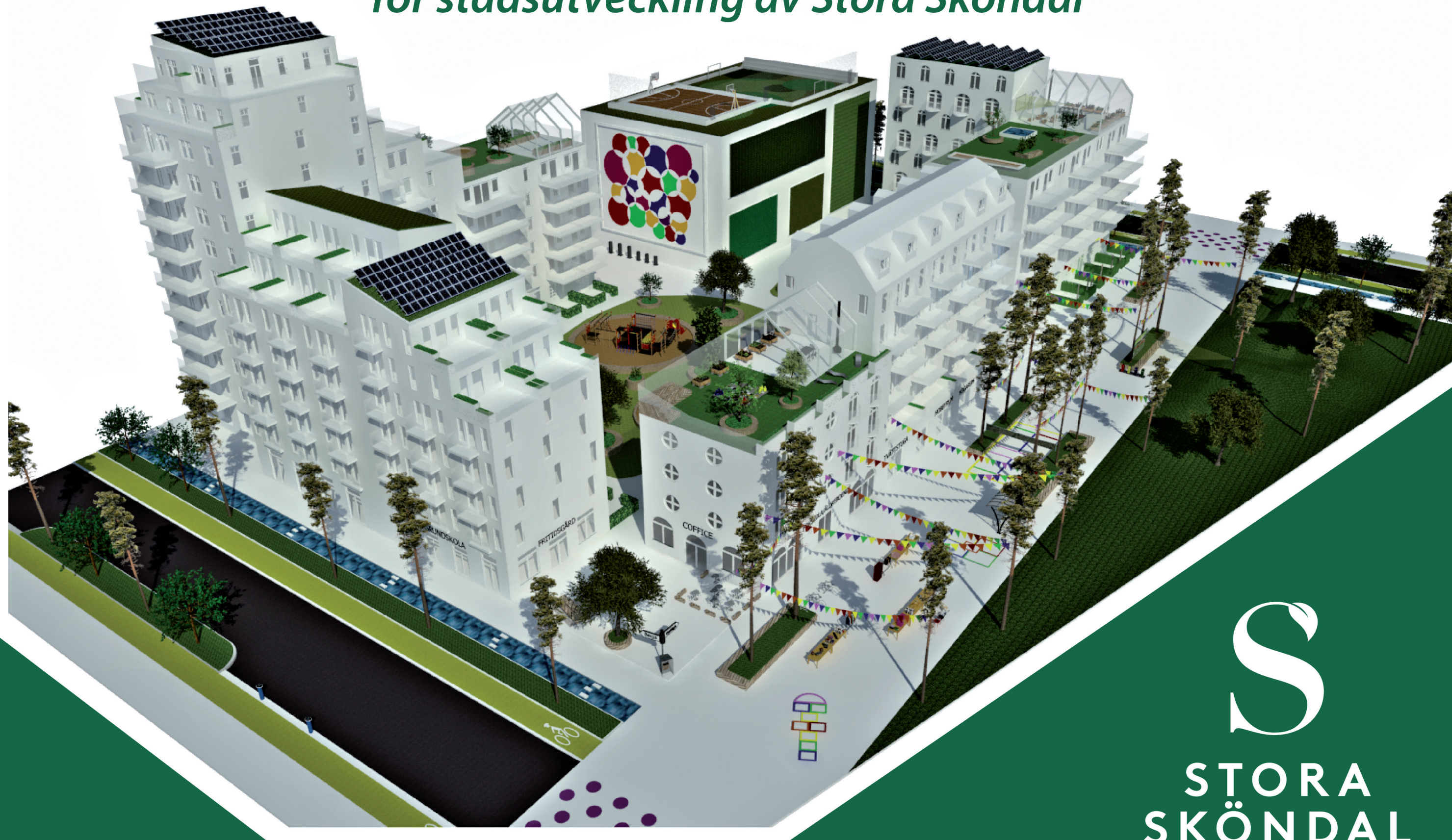

Hållbarhetsprogram

för stadsutveckling av Stora Sköndal

S
STORA
SKÖNDAL

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
Bakgrund	4
VISION	5
STIFTELSEN STORA SKÖNDAL	5
Internt hållbarhetsarbete inom verksamheten och området	5
HÅLLBAR UTVECKLING	6
Hållbar stadsutveckling	8
PROCESS	11
Hållbarhetsprogram	12
Kvalitetsprogram	12
Kvalitetsplan	12
Uppföljning	12
MÅL FÖR HÅLLBAR STADSUTVECKLING	13
Dynamisk stadsomvandlingsprocess	14
Levande och upplevelserik	17
Inkluderande och sammanhängande	19
Integrerade natur- och vattenmiljöer	22
Klimatsmart och resurseffektiv	24
REFERENSER	27

Författare:

Anna-Maja Jöhnemark, Ebab Fastighetsutveckling

17 januari 2017

Inledning

Stiftelsen Stora Sköndal planerar att utveckla sitt område kring Drevviken till en modern och hållbar stadsdel med bostäder för omkring 10 000 personer och arbetsplatser för 2000–3000 personer. Syftet med utvecklingen är dels att bemöta den nuvarande bostadsbristen, och samtidigt skapa en mer inkluderande stadsmiljö med bland annat bostäder och offentlig rum för människor med olika behov. Utveckling av området görs även för att Stiftelsens Stora Sköndal ska kunna fortsätta att bedriva sin nuvarande verksamhet, och förhoppningsvis även kunna växa tillsammans med området genom att bland annat utöka med nya äldreboende, boende för nyanlända, boende för personer med behov av extra stöd samt utökade forsknings- och utbildningsmöjligheter.

I planeringen av utvecklingen av området finns en mängd olika faktorer att belysa och integrera för att kunna bidra till en mer hållbar stadsutveckling. Det är viktigt att se både till helheten och detaljerna för att utvecklingen ska bli så bra som möjligt. En hållbar utveckling av stadsdelen är central, för människorna såväl som för staden i stort och för miljön som bebyggelsen finns i och påverkar. Syftet är att detta Hållbarhetsprogram ska vara ett övergripande styr- och måldokument för hållbar stadsutveckling av Stiftelsen Stora Sköndals område intill Drevviken. Hållbarhetsprogrammet ska även förtydliga vad detta innebär, vilka frågor som ska hanteras och vilka mål som ställs i utvecklingen av området. Ambitionen är att de 5 strategierna som har tagits fram ska spegla den helhetssyn som är en förutsättning för hållbar stadsutveckling.

Följande är de strategier som detta Hållbarhetsprogram utgår ifrån:

1. Dynamisk stadsomvandlingsprocess av stadsdelen
2. Inkluderande och sammanhängande stadsdel
3. Levande och upplevelserik stadsdel
4. Integrerade natur- och vattenmiljöer i stadsdelen
5. Klimatsmart och resurseffektiv stadsdel

Utifrån visionen och detta Hållbarhetsprogram kommer Stiftelsen Stora Sköndal även upprätta specifika Kvalitetsprogram för varje etapp som kompletterar detaljplanen. Detta görs för att kvalitetssäkra att området utvecklas i önskad riktning. Utifrån Kvalitetsprogrammet skall varje byggherre redovisa en Kvalitetsplan som redogör när och vilka åtgärder som görs för att uppnå uppsatta mål och krav.

Uppföljning av de strategier och mål som upprättas i detta Hållbarhetsprogram kommer ske dels kontinuerligt under programarbetet för strukturplanen som arbetas fram i samarbete med Stockholm stad, dels i form av de Kvalitetsprogram som upprättas för varje etapp, och de Kvalitetsplaner som varje byggherren skall upprätta och redovisa för Stiftelsen Stora Sköndal. De Kvalitetsplaner som byggherrarna upprättar kommer sedan att följas upp

och stämmas av kontinuerligt under detaljplaneskedet, projektering och genomförande. Stiftelsen Stora Sköndal kommer även att göra en Hållbarhetsredovisning som är en sammanställning av varje delområde och dess resultat utifrån de uppsatta mål och kraven efter färdigställande.

Detta dokument innehåller först en kort beskrivning av Stiftelsen Stora Sköndals som verksamhet, deras vision för området som utarbetades under 2014/2015, bakgrund om hållbar utveckling, en konkretisering av vad hållbar stadsutveckling innebär för Stiftelsen Stora Sköndal och området, en beskrivning av processen, samt till sist de framtagna strategierna och hållbarhetsmålen för utveckling av programområdet i Stora Sköndal.

”Till år 2050 beräknas att uppemot 250 miljoner människor är på flykt undan klimatförändringarna.”

(UNHCR, 2009)

”Klimatförändringarna är inte bara ett miljöproblem, det är även ett samhällsproblem.

För det är de fattigaste som drabbas allra värst av klimatförändringarna, redan idag. Samtidigt som det är de fattigaste som har lägst klimatutsläpp, det vill säga, de som drabbas allra värst bidrar inte ens till ökade klimatförändringar. Görs en lite djupare analys och genusperspektivet integreras, visar statistiken att ungefär 70 % av de som lever i fattigdom idag är kvinnor, vilket gör att klimatförändringarna handlar inte bara om ekonomiska förutsättningar, utan även om den rådande könsmaksordningen.”

(World bank, 2016; Amnesty International, 2009)

”Vi är den första generationen som kan utrota fattigdomen, och den sista som kan bekämpa klimatförändringarna.”

(FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon, 2015)

Bakgrund

Stiftelsen Stora Sköndal är en stiftelse som utan vinstsyfte och långsiktigt arbetar med stöd, vård, omsorg, utbildning samt forskning och vars Direktion är utsedd att förvalta Stiftelsens tillgångar och verksamheter. Verksamhet på området bedrivs idag genom äldreomsorg, förskola, boende för ensamkommande flyktingbarn, neurologisk rehabilitering, boende för nyanlända, högskola, och stöd för människor med funktionsvariation samt bostäder för seniorer. Stora Sköndal äger och förvaltar ett markområde om cirka 80 hektar söder om Stockholms centrala delar. Området innehåller utöver det stora markområdet byggnader och lokaler om cirka 70 000 kvadratmeter BTA för verksamheten. Stora Sköndal avser att utveckla och expandera sin verksamhet, både genom att erbjuda fler verksamheter nya och moderna lokaler samt boende, men även förbättra och anpassa de befintliga lokalerna. Idag utgör området en stor tillgång genom marken, men utgör samtidigt en stor begränsning för Stora Sköndal att bedriva sin verksamhet.

De befintliga byggnaderna är inte ändamålsenliga och många uppfyller inte de krav som ställs på verksamheterna. Stora underhållsskulder finns i bebyggelsen och omfattande kommande underhåll av gator, ledningar och infrastrukturen i området. Områdets institutionella inslag och karaktär utgör även en direkt begränsning av att utvecklas och inom området expandera verksamheten. Detta eftersom tillstånd för att driva verksamhet inte ges eller endast kan ges i begränsad omfattning. Området idag är detaljplanlagt för Diakonalt ändamål och har en relativt generös byggrätt inom större delen av området. Den aktuella planen utgör även den en begränsning i kommunens bedömning av vad de Diakonala ändamålen är, samt att Stora Sköndal endast ges tillfälliga bygglov, vilket inte fungerar vid större investeringar. Stora Sköndal har även genom sitt Diakonala uppdrag för avsikt att integreras mer i, och vara en naturlig del av, samhället.

Idag är Stiftelsen Stora Sköndals område och bebyggelsestruktur präglad av mestadels enplansvillor, av kulturhistoriskt värde, och med stora privata gårdar. Dessa miljöer utgör exkluderande stadsrum för besökare, andra boende och verksamma i området. Den rådande stadsstrukturen i området främjar och prioriterar det privata bilanvändandet och flertal gator klara inte dagens tillgänglighetskrav. Det finns idag inget underlag för mer tillgänglig och flexibel kollektivtrafik i området. Få cykelvägar och trottoarer finns, och de gång- och cykelvägar som finns idag är till största del separerade från bilvägar och bebyggelse samt med stora buskar och träd som bidrar till skapa otrygga miljöer. I dessa miljöer finns det även höga naturvärden, som utgörs främst av grova ekar och gamla tallskogspartier.

Stiftelsen Stora Sköndals vision är att stadsdelen ska bli ett inkluderande område, präglad av en medmänsklig och öppen attityd. I utveckling ska människan stå i centrum, och stadsdelen ska tillföra värden till både befintliga som framtida boende, verksamma och besökare, samt utgöra en stadsdel där olika människor kan mötas och en plats som bidrar till ett mer sammankopplat och integrerat Stockholm.

Vision

Under 2014/2015 togs ett visionsdokument fram av Stiftelsen Stora Sköndal som beskriver deras ambition för utveckling av Stora Sköndal. Denna vision grundar sig i att Stora Sköndal ska bli ett mer inkluderande område, präglad av en medmänsklig och öppen attityd. Ambition är att Stora Sköndal ska bli ett mer levande område med en mångfald av människor, ett område som utgör en viktig del i Stockholms stads arbete med att bygga en stad som håller samman, där staden ska vara jämlik, tillgänglig och skapa förutsättningar för möten människor emellan. Stort fokus ligger på att integrerar sociala värden, men det är även viktigt att ta hänsyn till ekologiska aspekter. Nedan presenteras de värdeord som utveckling av området utgår ifrån samt de mål som sattes upp för stadsbyggnadsprocessen.

Värdeord

- *Inkludering - Möjlighet till gemenskap och samhörighet där man bor.*
- *Variation - Mångfald i arkitektur, boendeformer och i den yttre miljön.*
- *Miljömedvetenhet - Att planera, bygga och förvalta området med så liten negativ miljöpåverkan som möjligt.*

Mål för stadsbyggnadsprocessen

1. *Att låta nya gator, platser och byggnader spegla fokus på mångfald och variation.*
2. *Att låta naturen och vattnet i den unika miljön vara framträdande i stadsbilden.*
3. *Att kunna erbjuda hyresrätter och bostadsrätter för att tillgodose olika behov.*

Källa: Stiftelsen Stora Sköndal, 2015

Stiftelsen Stora Sköndal

Stiftelsen Stora Sköndal har sitt ursprung i Svenska Diakonisällskapet. År 1905 köptes mark i området vid Drevviken, i de södra delen av Stockholm, för att bedriva utbildning och socialt arbete. Stora Sköndal är en stiftelse utan vinstsyfte och arbetar diakonalt – i människans tjänst, inom stöd, vård, omsorg, utbildning och forskning. Verksamhetens vision är att bidra till ett samhälle med självklar plats för alla, detta är en vision som även ska leda stadsutvecklingsprocessen och planering av området.

Internt hållbarhetsarbete inom verksamheten och området

Stora Sköndals verksamhet kretsar främst kring sociala frågor, som utgår ifrån att människor ska få växa och utvecklas utifrån sina unika förutsättningar. För utveckla verksamhetens interna hållbarhetsarbete, som har centrerat kring sociala värden, har Stiftelsen Stora Sköndal även påbörjat ett utökat internt miljöarbete för att komplettera det pågående arbetet som fokuserar på social hållbarhet för att utgå ifrån ett helhetsperspektiv. Nedan följer en sammanställning på exempel av Stora Sköndals interna åtagande och initiativ, samt även de miljömål som har upprättats under 2016, för att bidra till en mer hållbar utveckling.

Exempel på nuvarande åtagande och initiativ:

- *Alla vårdtagare erbjuds vegetariskt alternativ till varje måltid*
- *1 dag per vecka erbjuds endast vegetariska maträtter*
- *Cykelpool för anställda inom området*
- *Anordnar klädbytdagar för anställda*
- *Odlingslotter för asylboende*
- *Krav på 30 % ekologiska matvaror*
- *Deltar i Pride-paraden*
- *Tillgänglighetsanpassat utegym (samarbete med Stockholm stad)*
- *Handikappbad (samarbete med Stockholm stad)*
- *Upplevelseträdgård med förhöjd tillgänglighet*
- *Grön rehabiliteringsträdgård*

Hållbarhetsmål med fokus på miljö 2016/17:

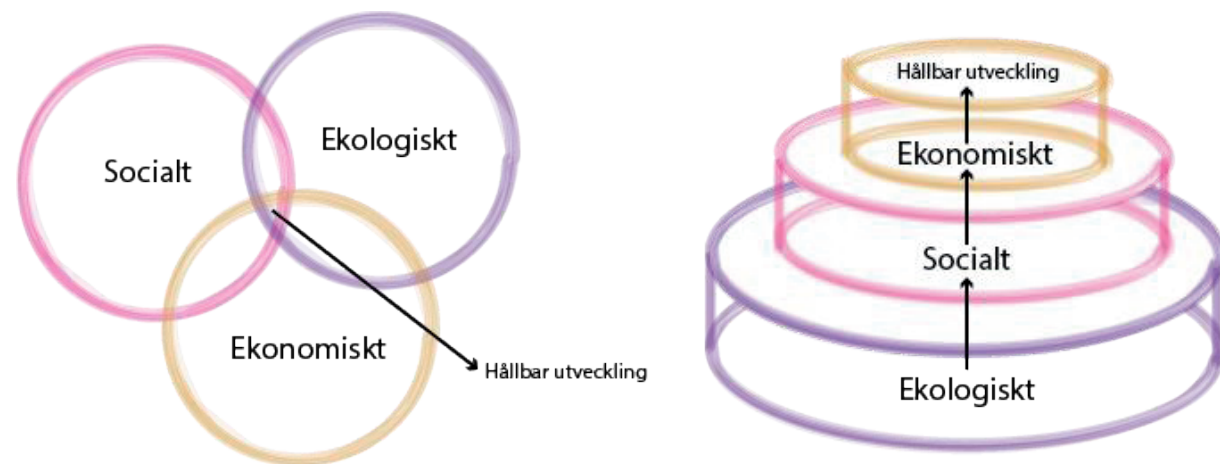
- *Utöka miljöutbildning för anställda*
- *Miljöinventera befintliga byggnader*
- *Införande av miljöarbete i förskoleverksamheten (grön flagg)*
- *Samtliga resor där personal reser i tjänst skall ske med kommunala färdmedel*
- *Minska energiförbrukningen av befintliga byggnader*
- *Minska resursförbrukning i verksamheten*
- *Utforma program för hållbar utveckling av hela området*

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling har blivit ett välanvänt begrepp de senaste åren, inte minst i stadsbyggnads- och fastighetsbranschen. Den vanligast förekommande definitionen av begreppet kommer ur Bruntlandkommissionens rapport "Vår gemensamma framtid" som publicerades 1987 på uppdrag av FN. Den definitionen lyder enligt följande: "Hållbar utveckling är utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov" (Bruntland, 1987).

Begrepp används för att peka ut en önskvärd samhällsutveckling och innehåller två grundläggande koncept, varav det första är grundläggande behov, och speciellt de behov hos världens fattiga för vilka prioritet ska ges, och de begränsningar, av ekosystemens möjligheter att tillgodose nuvarande och framtida behov. Hållbar utveckling brukar oftast delas in i tre olika dimensioner för att konkretisera begreppet och vad det innebär mer specifikt, vilka är; ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Dessa dimensioner kan illustreras i ett venndiagram (illustration tv) där de tre olika dimensionerna överlappar varandra och där samtliga dimensioner ges lika tyngd och värde. Ett annat alternativ att beskriva hållbar utveckling, som används mer och mer, är i form av en hierarki där ekologisk hållbarhet tillskrivs fundamental vikt och ses som en förutsättning för såväl social som ekonomisk hållbarhet (illustration th).

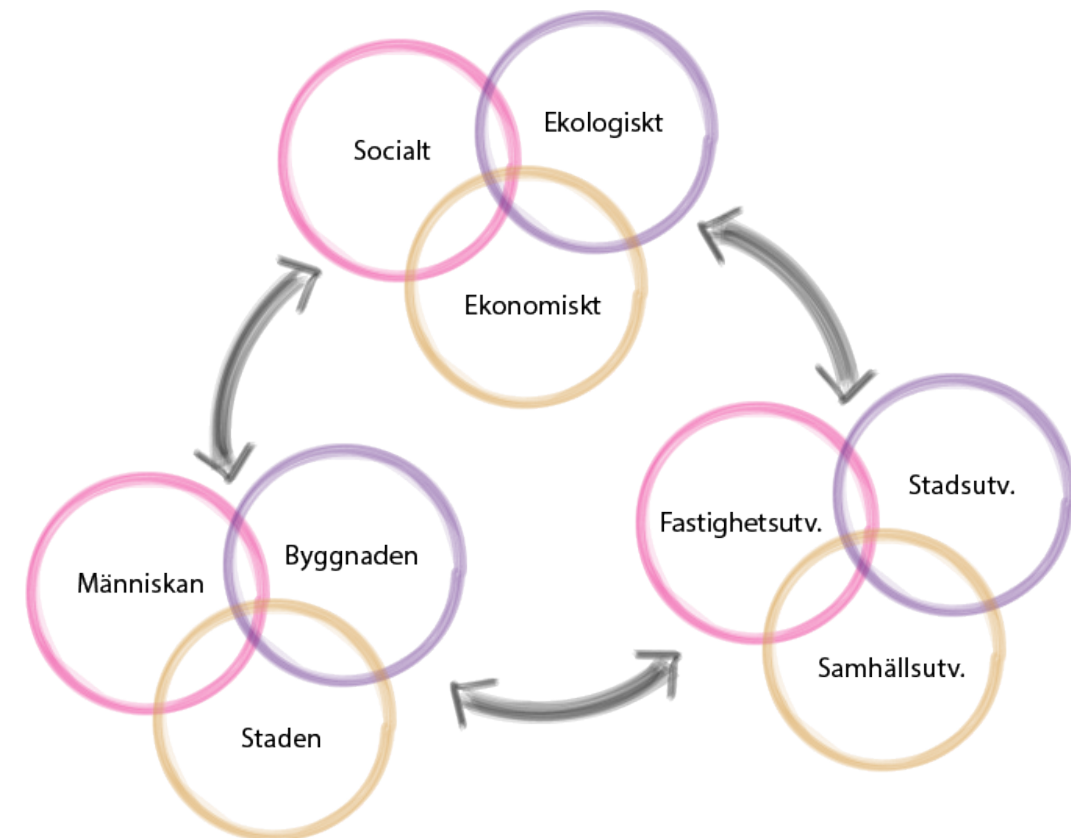

I dagsläget går inte samhällsutveckling mot en hållbar utveckling. Även om den extrema fattigdomen minskar i världen, ökar klyftorna i våra samhällen, även i Sverige. Social hållbarhet handlar inte bara om fattigdom, utan också om jämställdhet och jämlikhet i flera benämningar och i ett bredare perspektiv samt på olika nivåer.

Samtidigt ökar även klimatutsläppen och planetens naturresurser fortsätter att överutnyttjas. Den 8 augusti, 2016, tog de naturresurser som människan kan konsumera, det vill säga de resurser som planeten kan återskapa under ett år, slut. Detta innebär att det nu krävs drygt 1,6 planeter för att återskapa de naturresurser som konsumeras av oss människor. Detta bör även sättas in i ett svenskt perspektiv, eftersom svenskar har ett av världens största ekologiska fotavtryck. Detta innebär att om all världens befolkning levde som den genomsnittliga svensken skulle det istället behövas 4,2 jordklot för att tillgodose vår livsstil.

Mer än hälften av det ekologiska fotavtrycket består av koldioxidutsläpp. Koldioxid och andra klimatpåverkande utsläpp bidrar inte bara till den globala uppvärmningen, utan bidrar även bland annat till försurning av våra hav och är direkt hälsofarliga för människor att andas in. Vid FNs klimatkonvention i Paris, 2015, enades världens ledare om målet att begränsa den globala uppvärmningen till väl under två grader. Alla världens länder ska agera mot detta gemensamma mål som innebär ett slut på utsläpp från fossila bränslen globalt och ett 100% förnyelsebart energisystem senast år 2050. Samtidigt som det fortsatta arbetet med att skapa ett mer inkluderande och jämlikt samhälle fortgår. Nyckeln till att bidra till en mer hållbar utveckling är att tänka globalt men agera lokalt.

De ekologiska, sociala aspekterna inom begreppet hållbar utveckling bör ses som en integrerad process som ska samspela med varandra, och förhålla sig till ekonomin, dels eftersom från ett globalt perspektiv är inte klimatförändringarna endast ett miljöproblem, det är också ett samhällsproblem. För det är de fattigaste som drabbas allra värst av klimatförändringarna, redan idag. Samtidigt som det är de fattigaste som har lägst klimatutsläpp, det vill säga de som drabbas allra värst bidrar inte ens till ökade klimatförändringar. Gör en lite djupare analys och genusperspektivet integreras, visar statistiken att ungefär 70% av de som lever i fattigdom idag är kvinnor, vilket gör att klimatförändringarna handlar inte bara ekonomiska förutsättningar, utan även om den rådande könsmaktsordningen. För att kunna bidra till en mer hållbar utveckling måste ett helhetstänk integreras för att få en förståelse hur allt hänger ihop. Därför måste hållbar stadsutveckling även innefatta perspektiv ifrån både samhälls- samt fastighetsnivå för att nå bästa resultat.

I dagsläget ligger stort fokus på att ny teknik ska vara lösningen på klimatförändringarna. Även om ny teknik är en del av lösningen, behövs även konsumtions- och produktionsperspektivet tas med, det vill säga hur vi människor lever och nyttjar befintliga resurser, samt att vår konsumtion bidrar till utsläpp i andra länder och kan även utföras under exempelvis dåliga arbetsvillkor. Det är framförallt inom fyra områden som både teknik och förändrat beteende behövs för att ställa om mot ett mer klimatvänligt och socialt rättvist samhälle.

De fyra områden är följande:

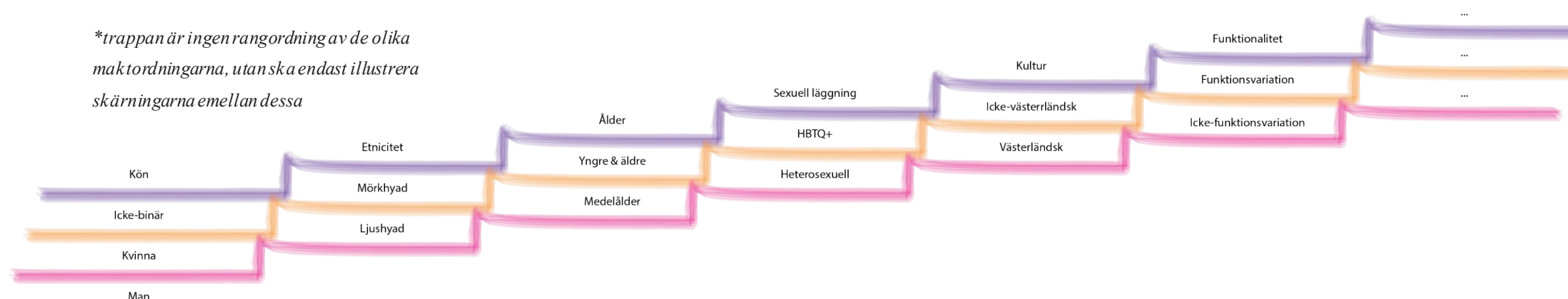
- *Bebyggelse – hur och vem som kan använda byggnader; boende, arbetsplatser och offentlig service*
- *Transporter – hur, med vad samt vilka möjligheter vi har att transporterar oss*
- *Livsmedel – vad, hur mycket samt tillgång till mat*
- *Investeringar – hur vi placerar våra sparpengar och hur fördelas dessa tillgångar*
- *Övriga prylar – vad, hur mycket samt tillgång till materiella vardagsting*

Ny teknik kan även användas i viss mån för att skapa ett mer jämlikt samhälle, men det är fortfarande människorna bakom tekniken som möjliggör detta. Att skapa ett mer jämlikt samhälle, det vill säga ett mer socialt hållbart samhälle, handlar till stor del om rättvisa, maktfördelning, rättigheter, välbefinnande och individens behov. På samma sätt som det mesta fokus har legat på ekologisk hållbarhet inom hållbarhetsbegreppet, till att mer och mer fokus läggs på social hållbarhet, som fokuserar på bland annat på jämlikhet och jämställdhet, de senaste åren – behövs även det intersektionella perspektivet tas in i hållbarhetsbegreppet, det vill säga att människor är inte en homogen grupp, utan människor kan ha olika förutsättningar, som i dagens samhälle och städer tillgodoses i olika stor utsträckning. Dessa olika förutsättningar kan bero på till exempel kön, kultur, sexuell läggning, funktionalitet, ålder, ekonomiska förutsättningar, religion etcetera. Det intersektionella perspektivet belyser hur dessa olika diskriminerade maktordningar samverkar och interagerar i våra samhällen. Detta perspektiv har beaktats i

framtagande av detta program och ska fortsätta att beaktas i utveckling av Stora Sköndal. Det är även viktigt att poängtera att människor har olika behov och preferenser oavsett förutsättningar, Detta eftersom att även om det går att till exempel kategorisera äldre som en grupp med ett visst behov utifrån deras ålder, behövs även detta nyanseras genom att förstå att detta inte är en fullständig homogen grupp som har exakt samma behov. Det finns till exempel många äldre som vill ha lugn och ro på grund av deras ålder, men det finns även äldre som uppskattar mer liv och rörelse. Därför är det viktigt att genom till exempel olika former av dialoger med människor som bor och verkar i ett samhälle, ett område, eller fastighet att deras specifika synpunkter integreras in och är en del av utvecklingen.

Dessa oskrivna regler, idéer och ideal om hur personer med vissa specifika förutsättningar förväntas vara, leva och se ut kallas för sociala normer. En väldigt stark norm i vårt samhälle är heteronormen som innebär att det finns en mängd föreställningar och förväntningar som begränsar hur och vem människor får vara ifråga om kön och sexualitet. Heteronormen skapar bland annat en tydlig förväntan på att alla människor ska antingen vara man eller kvinna. Dessutom ska män vara manliga eller maskulina, kvinnor vara kvinnliga eller feminina, samt att män och kvinnor förväntas endast attraheras av varandra. Heteronormen hänger ihop med andra begränsande maktstrukturer och normer, som till exempel kroppsideal, hudfärg och klädval, i vårt samhälle. För den som följer en viss norm kan det vara svårt att ens se att den finns där. Oftast blir normerna synliga först när någon bryter dem. Den som bryter mot en viss norm har ofta lättare att se hur just den normen tar sig uttryck, än personer som följer och gynnas av att normen ser ut som den gör. Hur normerna påverkar en själv kan också variera genom livet och i olika situationer. På samma sätt kan normer uttryckas på olika sätt i samhälls-, stads- och byggnadsstrukturer.

Utvecklingen av Stora Sköndal ska bidra till att bryta normer och föreställningar om hur olika människor är på grund av dessa förutfattade meningar och socialt konstruerade samhällsstrukturer och istället utgå ifrån att alla människor är individer, samt att alla ska ha lika goda möjligheter att utvecklas som personer.

Hållbar stadsutveckling

Städer och dess invånare står idag för ungefär 70-80 % av de globala klimatutsläppen. Samtidigt lider städer även av ökad segregation, exkludering och bostadsbrist, inte minst i Stockholm, vilka är bland de största utmaningarna för att bidra till mer hållbar utveckling från ett helhetsperspektiv. Därför är det viktigt att utifrån ett stadsutvecklingsperspektiv tillämpa de översiktliga tankarna kring hållbar utveckling i en lokal kontext, i en stad, stadsdel och fastighet. Stiftelsen Stora Sköndal skall i utveckling av området fokusera på social hållbar stadsbyggnad. De utmaningar som är allra störst och som nämns ovan, ökad segregation, exkludering och bostadsbrist, är de utmaningar som ska prioriteras i utveckling av området.

De värdeord som ska genomsyra stadsbyggnadsprocessen är följande:

- *Inkludering*
- *Variation*
- *Miljömedvetenhet*

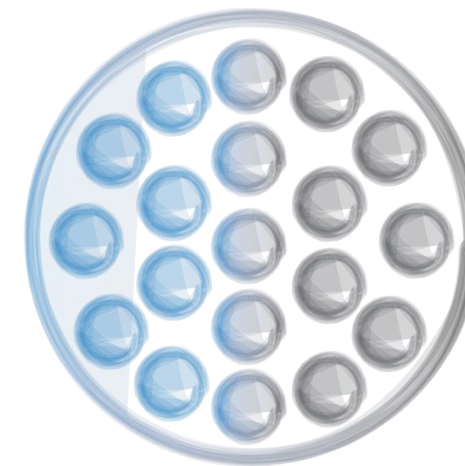
Socialt hållbar stadsbyggnad handlar på ett översiktligt plan om att skapa en stad för alla, och där människors olika behov kan tillgodoses. Därmed sätta människan i fokus i stadsplaneringen. Förhållningsättet till begreppet ”människan” är att människor är olika, och kan i vissa fall uppleva samt använda stadsmiljöer på olika sätt på grund av faktorer så som kön, ålder, funktionsvariation, sexuell läggning, kultur, etnicitet, ekonomiska förutsättningar etcetera. Det är även viktigt att utgå ifrån hur dessa olika faktorer förhåller sig till varandra, det vill säga ta in det intersektionella perspektivet. Till exempel kan en ung flicka, utifrån hennes specifika förutsättning i form av kön och ålder, ha andra förutsättningar att röra sig inom ett område än vad en medelålderskvinna kan ha. På samma sätt som en icke-vit kvinna inte behöver ha samma upplevelser i stadsmiljön som en vit kvinna, utifrån faktorerna kön och etnicitet, med hänsyn till dagens samhälls- och stadsstruktur.

En grundpelare i social hållbar stadsbyggnad är att förstärka områdets identitet och kollektiva självkänsla. Detta kan göras genom att bland annat utgå ifrån lokala förutsättningar, och då inte bara fokuserar på den fysiska stadsmiljö, utan även den sociala stadsmiljön. Att arbeta med lokala förutsättningar utifrån den fysiska miljön handlar bland annat om anpassning till topografi, kultur- och naturvärden samt befintlig stadsstruktur. För att få kunskap om den sociala stadsmiljön måste utgångspunkten vara de boendes, verksammas och även besökarens perspektiv, hur de upplever samt använder stadsmiljön. Utifrån deras perspektiv, i samverkan med anpassningen till den fysiska miljön, utveckla och förstärka befintliga kvalitéer samt tillskapa nya kvalitéer som saknas. Att öka delaktigheten för boende och verksamma i stads- och fastighetsutvecklingsprojekt bör ses som ett kunskapsutbyte, där aktörer som exempelvis kommunen, markägare och byggherrar dels ska ta in den kunskap som finns i området idag från de som verkar där, samtidigt som aktörerna bör bidra med sin praktiska och teoretiska kunskap om hållbar stads- och fastighetsutveckling till medborgare för att på detta sätt ta lärdom och utveckla varandra.

Det är även viktigt att, med de lokala förutsättningarna som utgångspunkt, se stadsdelen som en del av en stad, och en helhet. Utifrån det perspektivet, arbeta aktivt med att bidra till att stärka befintliga samband samt att skapa nya

kopplingar som bidrar till att skapa förutsättningar för en mer sammanhållen och integrerad stad, och där olika personer har bättre möjligheter att mötas. Det är dock viktigt att skilja på integrering och inkludering. Integrering bör i första hand tillämpas i en större skala, utifrån staden som helhet – Stora Sköndal ska integreras med resten av Stockholm med förstärkta kopplingar, och utveckling ska bidra till att det är enklare att ta sig till och från Stora Sköndal oavsett förutsättningar. Medan inkludering, som handlar om att olikheter ses om en tillgång och ska främjas, det vill säga helheten bör anpassas till delarna, som är motsatt till integrering. Detta bör tillämpas i större utsträckning på stadsdels- och fastighetsnivå. Att arbeta aktivt med inkludering innebär att mer mångfacetterade och tillgängliga livsmiljöer skapas för människor med olika behov och förutsättningar. Dessa tillgängliga livsmiljöer för människor med olika behov ska även fungera som platser för möten och interaktion för att även bidra till en ökad gemenskap. Inkluderingsstänk bör även tillämpas i arkitekturen, det vill säga en variation i gestaltning och fasaduttryck, som vanligtvis kanske anses sticka ut för mycket, ska ses som något positivt. På så sätt också bidra till att de finns uttryck som olika typer av människor tycker om.

Integration - delarna anpassas till helheten

Inkludering - helheten anpassas till delarna

För att skapa en inkluderande stad, en stad för alla, och tillgodose personer med olika behov och förutsättningar är även en nyckelfaktor att skapa en blandad stad, i flera benämningar. Ett exempel är att skapa en variation av olika funktioner som exempelvis bostäder, service, kultur, idrott, utbildning, rekreation och parkområden inom en stadsdel. En variation av olika funktioner bör tillämpas dels på stadsdelsnivå, men även på fastighetsnivå. När begreppet blandad stad tillämpas inom de olika funktionerna som nämnts ovan, kan det till exempel betyda för bostäder att det finns en variation av olika bostadstyper, storlekar och upplåtelseformer som kan anpassas efter bland annat inkomst, funktionsvariation, olika typer av familjekonstellationer eller de som vill leva mer miljövänligt alternativt i en mer social boendemiljö genom att dela på utrymmen, tjänster och produkter i större utsträckning med andra personer inom fastigheten, byggnaden, trapphuset eller våningsplanet.

På samma sätt krävs det en variation i det offentliga rummet, i till exempel parker, torg och gaturummet. Parker bör integrera olika funktioner för att tillgodose personers olika behov som att skapa platser för dels kulturella ekosystemtjänster som vila, lek, motion, sociala som enskilda aktiviteter som bidrar till ökat välbefinnande. Dessa multifunktionella ytor bör även integrera traditionella ekosystemtjänster som bland annat klimatanpassning samt biologisk mångfald, och som skapar förutsättning för att bidra till stadens helhetstänk kring hållbar utveckling. Att på detta sätt arbeta med att skapa platser i form av parkmiljöer som anpassas och attraherar olika människor är ett sätt att arbeta med inkludering. Samma tankesätt bör även integreras i torg, gaturummet och andra offentliga rum, samt även halvprivata rum som exempelvis gemensamma bostadsgårdar.

För att människor ska kunna känna sig inkluderade är det även viktigt att arbeta med tillgänglighetsaspekter, i flera benämningar. Tillgänglighet handlar främst om att de med funktionsvariation ska ha tillgång till den fysiska miljön, transporter, information och kommunikation på lika villkor som alla andra. Detta innebär att personer oavsett funktionalitet ska ha rätt att leva ett självständigt liv och delta i samhället på lika villkor. Tillgänglighetsbegrepp bör även ta hänsyn till och inkludera exempelvis kön, kultur, inkomst och ålder, eftersom dessa kan ha olika fysiska och/eller mentala förutsättningar att delta i samhället med hänsyn till dagens befintliga strukturer. För att inkludera dessa olika faktorer och förutsättningar i tillgänglighetsbegreppet och tydliggöra hur dessa kan tillämpas och konkretisera, delas tillgänglighet upp i två kategorier.

Följande är de två kategorier som tillgänglighetsbegreppet delas upp i:

- *Fysisk tillgänglighet*
- *Mental tillgänglighet.*

Fysisk tillgänglighet kan handla om hur de med funktionsvariation, barn och äldre har tillgång samt kan nyttja den fysiska miljön. Detta kan innebära dels att kunna använda den fysiska miljön på lika villkor oavsett förutsättningar, men också möjligheter att ta sig till denna fysiska miljö. Den mentala tillgängligheten bör istället ifrågasätta om det finns funktioner som attraherar olika personer och information som gör det tilltalande för personer med olika behov, samt att utformningen, belysning, färgval exempelvis anpassas för att göra miljön mer attraktiv och trygg utifrån olika personers preferenser och förutsättningar. Utifrån detta perspektiv är det viktigt att både integrera en

variation av funktioner som attraherar olika personer utifrån dagens normer samt föreställningar. Detta kan till exempel innebära att i parkmiljöer satsa lika mycket på funktioner som generellt sett används mer av män som, skatepark, olika typer av bollplaner, samt på funktioner som generellt sett används mer av kvinnor som dansbana, scen och gymnastikredskap. Samtidigt bör även skateparken och bollplanerna göras mer attraktiva och trygga för kvinnor och flickor med avseende på till exempel, utformning, färgval och belysning. På samma sätt kan även till exempel scenen, gymnastikredskapen och dansbanan göras mer tilltalande för pojkar och män genom utformning och materialval. Detta gäller inte att endast ta in genusperspektivet, utan platser ska utformas för att attrahera och göras tillgängliga för en mångfald av människor. Lika mycket vikt bör även tillämpas på att skapa programmerade ytor som att tillskapa oprogrammerade ytor. För att i slutändan skapa miljöer som användas av olika typer av människor oavsett förutsättningar eller de föreställningar och normer som genomsyrar vårt samhälle.

En variation av funktioner och utformning som attraherar och tillgängliggörs för en mångfald av människor

Det bör även belysas att det trots allt finns en del konflikter och svårigheter med att försöka tillgodose alla olika människors behov och skapa ett mer rättvist samhälle samt en stad för alla, och sedan tillämpa detta i till exempel en stadsdel. Dels på grund av att det redan finns en fysisk struktur i våra städer samt socio-ekonomisk struktur i vårt samhälle som premierar vissa människor över andra. Alla dessa befintliga strukturer är något som utgör ett befintligt ramverk som utvecklingen måste förhålla sig till. I en del fall kan inkludering av vissa personer som oftast blir exkluderade, innebära att andra, redan privilegierade, grupper blir exkluderade. Ett exempel är att för att kunna skapa badmöjligheter för alla kvinnor, kan det innebära att vissa andra, i detta fall män, behöver exkluderas för att alla kvinnor ska kunna nyttja ett bad.

Inkludering och tillgänglighet bör även tillämpas när det kommer till trafikplanering, eftersom det finns en trafikmaktordning i dagens stadsstrukturer. Den nuvarande trafikmaktordning utgår ifrån den privata bilen som norm, som speglar investering i infrastruktur, utformning av städer och fastigheter, reklam etcetera. Samtidigt åker fler kvinnor kollektivtrafik än män, och fler män åker bil än kvinnor. Att bryta trafikmaktordning och främja mer hållbara transportsätt som kollektivtrafik, cykel och gång är inte bara mer rättvist ur ett jämställdhetsperspektiv, utan medför även positiva hälsoaspekter, både på grund av bränsleförbrukning med avseende på ljud och luftkvalitet, men även utifrån ett vardagsmotions- och trafiksäkerhetsperspektiv. Att prioritera infrastruktur för den privata bilen kan även begränsa bland annat de med funktionsvariation, barn och äldres självständiga rörelseförmåga i staden. På samma sätt är tillgång till goda transportmöjligheter en inkomstfråga, då inte alla har råd att äga och köra en privat bil. Det är heller inte rättvist att bygga en stadsstruktur som prioriterar den privata bilen som gör att de med sämre ekonomiska förutsättningar är tvungna att lägga en stor del av den disponibla inkomsten på bilen, om den är en nödvändighet för att få ihop vardagslivet.

Däremot är bilen i sig inte problemet, utan det är snarare en kombination av bränslet samt hur vi människor använder bilen som bidrar till socialt och ekologiskt ohållbara transporter och resor. Även om inte alla har möjligt att transportera sig till fots, med cykel eller kollektivtrafik, är dessa mycket mer tillgängliga transportmedel än den privata bilen med avseende på bland annat ålder - ung som gammal – inkomst, kultur och kön. Trots detta är det oftast snabbare, bekvämare och mer flexibelt att resa med den privata bilen i dagens stadsstrukturer. Detta eftersom från 1950-talet och framåt har trafikplaneringen utgått ifrån att göra det så enkelt och bekvämt som möjligt att äga och använda bilen för privat bruk, vilket exkluderar många människor att röra sig enkelt och bekvämt i städer generellt sett. Detta innebär att även inkludering kan och bör tillämpas i gaturummet, det vill säga skapa möjligheter för alla människor, oavsett förutsättningar, att röra sig självständigt i staden och ha lika bra möjligheter att ta sig från A till B som den som har möjlighet att äga och resa med bil.

Även om planeringen av den nya stadsdelen ska prioritera gångtrafikanter och andra transportmedel över den privata bilen måste även det sättas i ett större perspektiv. I Stora Sköndal och söderort har bilen tidigare haft högst prioritet, vilket gör att det idag saknas helhetslösningar för trygga, trafiksäkra och gena cykel- och promenadstråk både innanför och utanför området. Även om målet med utveckling av Stora Sköndal är att tillskapa såväl bostäder som arbetsplatser, kommer majoriteten av de boende med stor sannolikhet att ha arbetsplatser utanför området och vara i icke-kollektivtrafknära områden. Planeringen grundar sig på att kollektivtrafiken ska vara attraktiv inom området, men det är även svårt att bygga ut attraktiv kollektivtrafiken i de första skedena med få boende. I dagsläget planeras området endast utifrån förbättrad busstrafik inom området, även om busstrafik är en effektivare transportlösning än den privata bilen, går det ej att jämföra med kapaciteten samt attraktivitet med spårtrafik. Därmed kommer detta vara ett utvecklingsarbete som handlar om olika avvägningar och ett arbete som Stiftelsen Stora Sköndal kommer aktivt fortsätta med och att förbättra allteftersom.

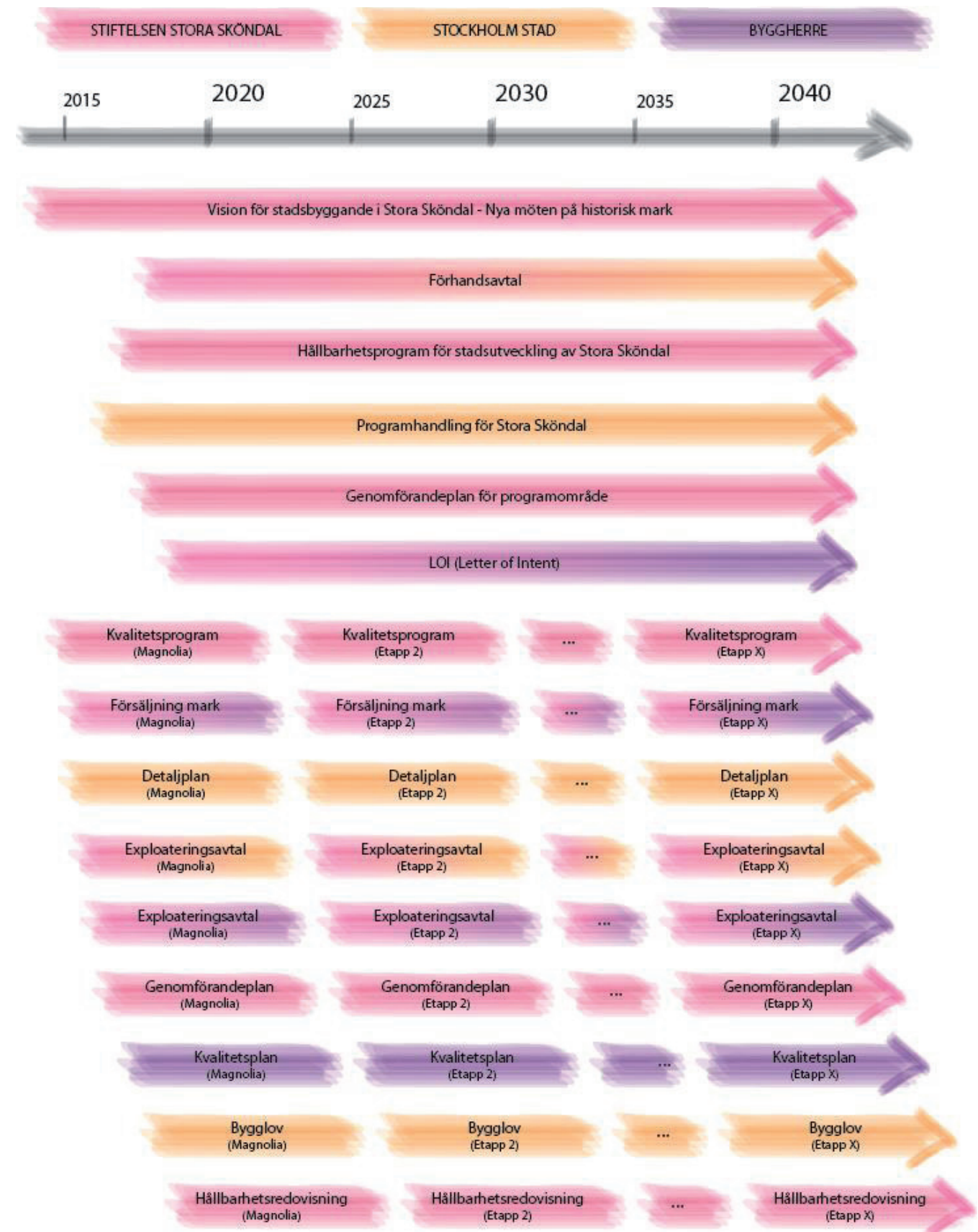
Process

Utveckling av Stora Sköndal kommer ske, etappvis, under en 20-årsperiod. För att bidra till hållbar stadsutveckling av området har detta Hållbarhetsprogram upprättas. Programmet är en konkretisering av Stiftelsen Stora Sköndals vision för utvecklingen av området. Detta Hållbarhetsprogram har tagits fram delvis under processen som programhandlingen med strukturplan för området har utvecklats, och som tas fram tillsammans med Stockholms stadsbyggnadskontor. I programhandlingen för utvecklingen av Stora Sköndal har de övergripande frågorna gällande en hållbar utveckling i stadsdelen bearbetats. Det här dokumentet skall komplettera programhandlingen med strategier och mål som ska konkretisera de hållbarhetsåtgärder som görs i strukturplanen samt även vägleda det fortsatta hållbarhetsarbetet i utvecklingen av Stora Sköndal. Detta sker dels utifrån ett samhälls- och stadsplaneringsperspektiv, dels utifrån ett fastighetsutvecklingsperspektiv, samt utifrån verksamhetsutvecklingsperspektiv, och som samlas inom begreppet stadsutveckling.

Utifrån programhandlingen samt Hållbarhetsprogrammet kommer en genomförandeplan upprättas för hela området, som redogör för hur och när området skall utvecklas i etapper. Stiftelsen Stora Sköndal kommer även att i tidigt skede utforska möjligheterna för samarbete med ett fåtal byggherrar som vill vara med och ta ett större ansvar för exploatering av området, om ett sådant samarbete kan ske kommer ett LOI (Letter of Intent) upprättas mellan parterna.

För varje etapp kommer Stiftelsen Stora Sköndal upprätta ett Kvalitetsprogram som utgår ifrån visionen samt Hållbarhetsprogrammet och konkretiserar de krav Stiftelsen Stora Sköndal har på byggherren. Utifrån Kvalitetsprogrammet kommer Stiftelsen Stora Sköndal även göra en specifik genomförandeplan för varje etapp. Detta görs för att kvalitetssäkra att byggherren utför de krav som ställs i Kvalitetsprogrammet skall byggherren ta fram en Kvalitetsplan som redovisar deras åtgärder för att uppnå uppsatta mål och specifika krav. Uppföljning av Kvalitetsprogram och Kvalitetsplanen kommer att ske under hela stadsbyggnadsprocessen, genom att det stäms av inför bland annat samråd, systemhandling och bygghandling. Till sist kommer en utvärdering i form av en hållbarhetsredovisning göras för varje färdigställt projekt.

Översiktlig tidslinje av processen

Hållbarhetsprogram

Hållbarhetsprogrammet fungerar som ett övergripande styrdokument och som ett vägledande dokument för att uppnå projektmålen för utveckling av Stora Sköndal. Hållbarhetsprogrammet utgår från 5 strategier som är kopplat till ett antal mål, inom dessa strategier, som bedöms vara särskilt viktiga för att Stora Sköndals område ska bli en hållbar stadsdel. Varje mål utmynnar sedan i specifika åtgärder eller lösningar. Dessa fungerar som indikatorer/uppföljningsmått på de uppsatta målen i Hållbarhetsprogrammet. För varje mål specificeras även vilka som är huvudaktörer samt i vilka skeden åtgärderna främst ska beaktas i.

Det ska även finnas en viss flexibilitet som gör att mål kan uppnås genom olika åtgärder och lösningar utöver det som nämns i programmet. De åtgärder som presenteras i detta dokument är inte de enda åtgärderna som ska beaktas under processen, utan de kommer att utvecklas mer i detalj i detaljplaneskede och med hänsyn till utvecklingen ur ett tidsperspektiv. Under processen kommer även respektive aktör, få ge input på vad de kan bidra med för lösningar och åtgärder för att nå önskat resultat. Precisa kravnivåer kommer också att specificeras i de Kvalitetsprogram som kommer att upprättas för varje deletapp.

Kvalitetsprogram

För varje deletapp kommer ett Kvalitetsprogram upprättas av markägaren, Stiftelsen Stora Sköndal. Dessa program kommer att anpassas efter det specifika området och efter Stiftelsen Stora Sköndals vision. I Kvalitetsprogrammen kommer specifika mål- och kravnivåer på byggherrar beskrivas för att kvalitetssäkra att området utvecklas över tid i önskad riktning. Precisering av dessa krav och mål kommer att ske kontinuerligt för varje etapp och i takt med ökad kunskap, teknikutveckling och förändrade omvärldskrav. Detta görs för öka flexibiliteten och anpassning allteftersom samhället utvecklas och eftersom hållbar utveckling är ett begrepp i ständig förändring.

Översiktliga indelningen i Kvalitetsprogram:

1. Hållbarhetssäkring	7. Vatten- och avlopp
2. Funktioner	8. Mobilitet
3. Gestaltning husarkitektur	9. Inomhusmiljö och material
4. Utomhusmiljö	10. Information
5. Energisystem	11. Digital infrastruktur
6. Återvinning och avfall	

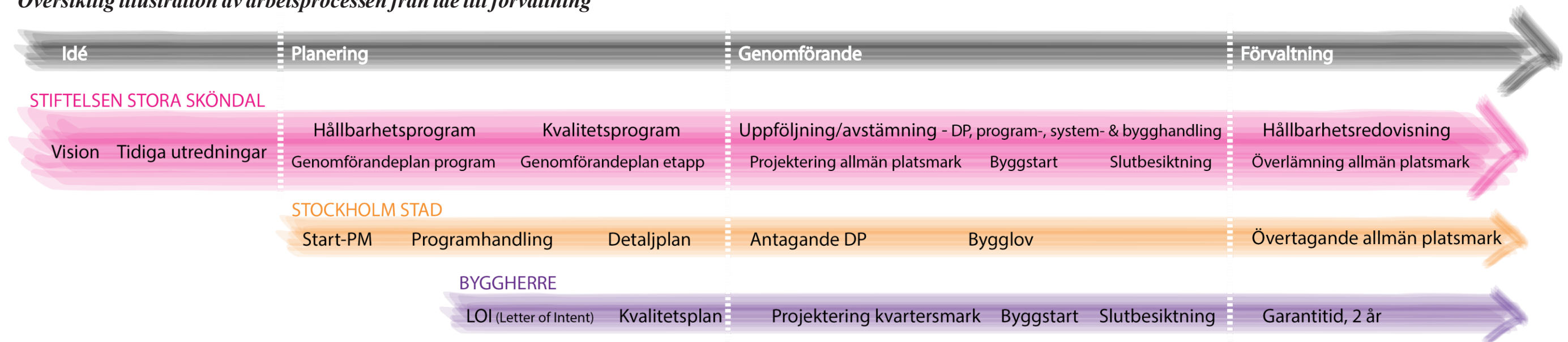
Kvalitetsplan

Varje byggherre ska lämna in en Kvalitetsplan i samband med markförsäljning som visar vilka åtgärder som byggherren planerar att genomföra för att nå målen i Hållbarhetsprogrammet samt kraven i Kvalitetsprogrammet ska uppfyllas. Kontinuerlig uppföljning kommer ske under alla skeden i byggprocessen från planering till färdigställt projekt.

Uppföljning

Den sista delen av Stiftelsen Stora Sköndals hållbarhetsarbete för stadsutveckling av området är att säkerställa att de strategier och mål som är uppsatta följs och redovisar resultat av detta arbete. Detta kommer att ske dels kontinuerligt genom avstämning av det översiktliga Hållbarhetsprogrammet. Dels kommer det ske i form av de Kvalitetsprogram och de Kvalitetsplaner som varje byggherren skall lämna in. Stiftelsen Stora Sköndal kommer även att göra en hållbarhetsredovisning som är en sammanställning av varje projekt och deras resultat efter färdigställande med utgångspunkt ifrån uppsatta mål och krav.

Översiktlig illustration av arbetsprocessen från idé till förvaltning

Mål för hållbar stadsutveckling

Detta kapitel redogör för Stiftelsen Stora Sköndals konkretisering av deras vision med 5 strategier och specifika mål som ska vara vägledande för att utveckling av Stora Sköndal sker för att främja en mer hållbar utveckling. Dessa mål ska spegla en helhetssyn av begreppet hållbarhet som inkluderar såväl sociala, som ekologiska och ekonomiska aspekter. Dessa mål utgår dels utifrån Stiftelsen Stora Sköndals vision och även med bakgrund från de 17 globala hållbarhetsmålen som antogs av världens ledare i september 2015, och med fokus på mål nummer 11, som handlar specifikt om städer och bosättningar som ska vara inkluderande, säkra och motståndskraftiga, dessa redovisas i bilden till höger.

Följande är de projektspecifika hållbarhetsmålen för stadsutvecklingen av Stora Sköndal:

1. *Dynamisk stadsomvandlingsprocess av stadsdelen*
2. *Inkluderande och sammanhängande stadsdel*
3. *Levande och upplevelserik stadsdel*
4. *Integrerade natur- och vattenmiljöer i stadsdelen*
5. *Klimatsmart och resurseffektiv stadsdel*

Under processen av framtagandet av detta dokument har 1-4 olika huvudområden för vardera aspekt inom hållbarhetsbegreppet, socialt, ekologiskt och ekonomiskt, identifierats för att konkretisera vad som fokus ligger på i detta projekt. Inom begreppet social hållbarhet ligger fokus på inkludering, integration, hälsa och välbefinnande. Inom begreppet ekologisk hållbarhet ligger fokus på låg klimat- och miljöpåverkan för att minska globala uppvärmningen, klimatanpassning och biologisk mångfald, med hänsyn till inom vilka områden som de största utmaningarna ligger i nuläget. Som nämndes i inledning av detta dokument så definieras ekonomisk hållbarhet som att ekonomin är något som vi måste förhålla oss till, med hänsyn till genomförbarheten. Därmed handlar ekonomisk hållbarhet om projektekonomin, det vill säga projektekonomin och de intäkter som markförsäljningen ger är det ramverk som vi förhåller oss till och tillåter oss att arbeta med sociala och ekologiska aspekter.

Det bör även tilläggas att dessa fokusområden samt de strategier med tillhörande mål går ihop med varandra, då till exempel att satsa på att öka den biologiska mångfalden också kan bidra till klimatanpassning om de innebär att mer växtlighet integreras i stadsmiljön, som i sin tur även kan bidra till binda mer av våra koldioxidutsläpp, och samtidigt även bidra till bättre luftkvalitet som kan kopplas till ökat välbefinnande och hälsa.

Mål 11: Hållbara städer och samhällen

11.1

Senast 2030 säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder och grundläggande tjänster samt rusta upp slumområden.

11.2

Senast 2030 tillhandahålla tillgång till säkra, ekonomiskt överkomliga, tillgängliga och hållbara transportsystem för alla. Förbättra trafiksäkerheten, särskilt genom att bygga ut kollektivtrafiken, med särskild uppmärksamhet på behoven hos människor i utsatta situationer, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt äldre personer.

11.3

Till 2030 verka för en inkluderande och hållbar urbanisering samt förbättra kapaciteten för deltagandebaserad, integrerad och hållbar planering och förvaltning av bosättningar i alla länder.

11.4

Stärka insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv.

11.5

Till 2030 väsentligt minska antalet dödsfall och antalet människor som drabbas av katastrofer, inklusive vattenrelaterade katastrofer. Även tillse att de direkta ekonomiska förlusterna till följd av sådana katastrofer, i form av lägre global BNP, minskar väsentligt. Särskilt fokus bör ligga på att skydda de fattiga och människor i utsatta situationer.

11.6

Till 2030 minska städernas negativa miljöpåverkan per person, bland annat genom att ägna särskild uppmärksamhet åt luftkvalitet samt hantering av kommunalt och annat avfall.

11.7

Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

11.8

Främja positiva ekonomiska, sociala och miljömässiga kopplingar mellan stadsområden, stadsnära områden och landsbygdsområden genom att stärka den nationella och regionala utvecklingsplaneringen.

11.9

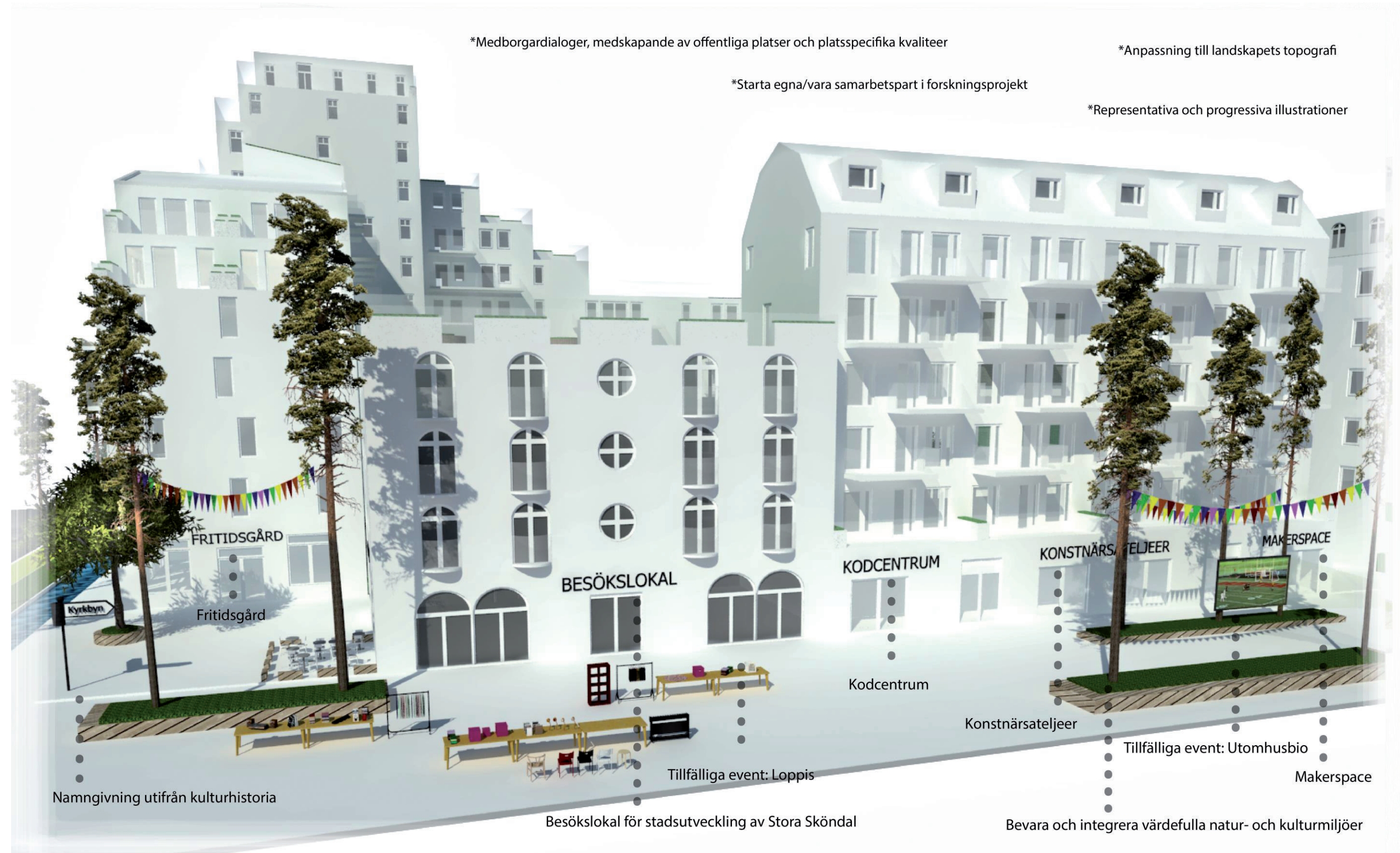
Till 2020 väsentligen öka det antal städer och samhällen som antar och genomför integrerade strategier och planer för inkludering, resurseffektivitet, begränsning av och anpassning till klimatförändringarna och motståndskraft mot katastrofer samt utveckla och genomföra, i linje med Sendai-ramverket för katastrofriskreducering 2015–2030, en samlad katastrofriskhantering på alla nivåer.

11.10

Stödja de minst utvecklade länderna, inklusive genom finansiellt och tekniskt bistånd, att bygga hållbara och motståndskraftiga byggnader av lokala material.

Dynamisk stadsomvandlingsprocess

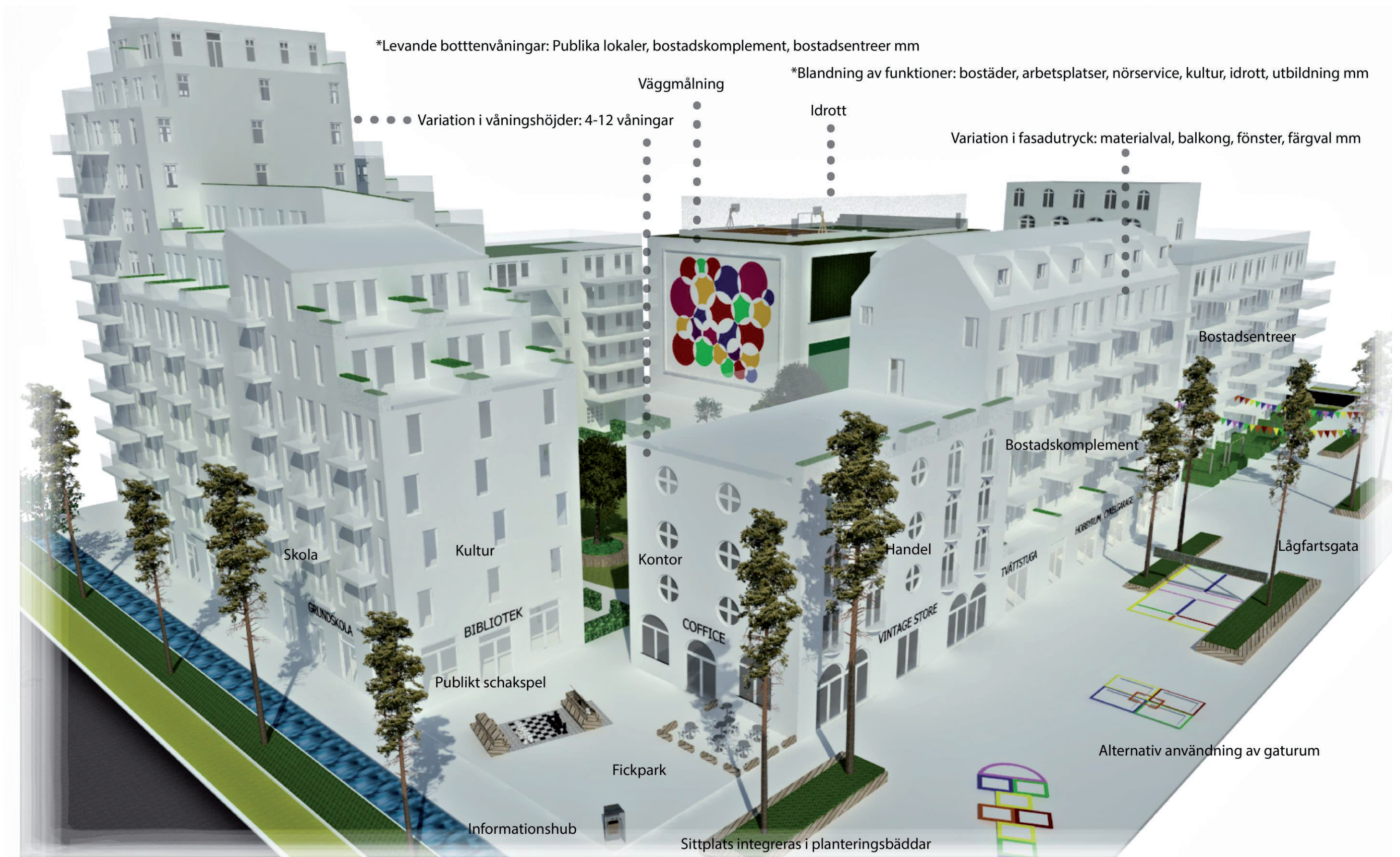

Mål	Huvudaktör	Skede	Indikatorer/ uppföljning/ åtgärder
<i>Utveckla stadsdelen tillsammans med Stockholm stad genom att medverka vid medborgardialoger och uppmuntra till kontinuerligt utbyte för att engagera olika grupper att delta i tidigt skede.</i>	Stockholmstad, Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherrar	Program, Detaljplan	Antal medborgardialoger, antal olika typer av medborgardialoger Uppföljning efter färdigställande genom till exempel medborgarenkät <i>(Variation av olika typer av medborgardialoger; upplägg, tider, plats, tillgänglig information med avseende på exempelvis ålder, språk och utbildningsnivå för att försöka få en spridning på deltagare som ger rättvis representation av Stora Sköndal och Stockholm som helhet)</i>
<i>Stimulera medborgarengagemang för en långsiktig utveckling och förvaltningen samt uppmuntra till öppen dialog för att stärka det sociala kapitalet</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, Byggherrar	Program- Förvaltning	Vara samarbetspart eller anordna själva evenemang som till exempel kulturfestival, konstutställning, Pride-event, klimatfestival, Loppis, farmers-market, skördefest (kopplat till stadsodling), odlingskurs, DIY-kurs, utomhusbio och andra sociala event som med fördel integrerar ett miljötänk. Vara samarbetspart eller anordna själva specifika medborgarworkshops, för att främja place-making, i planerings- och förvaltningsfasen av offentliga miljöer så som exempelvis parker och torg för att främja medskapande med boende och verksamma både under och efter stadsdelens färdigställande. Utveckla plattform som möjliggör en ”tjänstepool” som boende och verksamma kan erbjuda och/eller efterfråga hjälp med olika tjänster som till exempel läxhjälp, hundpassning, flyttjälp, barnpassning, matlagning, cykelreparation exempelvis.
<i>Stödja och främja forskning och utveckling för att bidra till nytänkande inom hållbar stadsutveckling.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Förvaltning	Starta egna eller vara samarbetspart i forskningsprojekt som knyter an till sociala och/eller ekologiska hållbarhetsaspekter Bjud in universitet och dess studenter inom samhällsbyggnad att ta del av utveckling av Stora Sköndal och låta området vara ett ”case” i utbildningssyfte
<i>Uppmuntra till utveckling av hållbara lösningar och livsstilar, erfarenhetsutbyte genom kompetensutveckling, nätverk och forum som kan inspirera både boende, verksamma och besökare.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Förvaltning	Arrangera studiebesök, etablera besökslokal för att visa upp och presentera stadsdelen, arrangera föreläsningar om stadsdelen internt och externt, utveckla projekthemside, nyhetsartiklar, uppdatering via sociala medier med mera Arrangera seminarium och workshops om exempelvis hållbar konsumtion med hänsyn till klimat, etik och hälsa, jämställdhet, inkludering, genusvetenskap med mera. <i>(Information ska vara anpassad så att alla/så många som möjligt kan förstå och ta till sig information, med hänsyn till exempelvis ålder, funktionsvariation, språk, utbildningsnivå)</i>
<i>Utveckla egna verksamheter som är förebilder inom hållbarhet.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Förvaltning	Se kapital ”Internt hållbarhetsarbete inom verksamheten och området”
<i>De illustrationer som tas fram i stadsbyggnadsprocessen och av Stiftelsen Stora Sköndal ska spegla samhället som helhet. De ska vara nytänkande samt progressiva och gå bortom föreställning om dagens normer och strukturer.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, Byggherrar	Program- förvaltning	Illustrationer ska ha jämn könsfördelning, representation av olika människor med olika kulturer, bakgrund, funktionsvariation, äldre/ynge, sexuell läggning, religion, olika kroppstyper mm. <i>(Intersektionella perspektivet - synliggöra t.ex. icke-vita kvinnor, äldre/ynge icke-via kvinnor, homosexuella icke-vita kvinnor och även andra skärningar som yngre med funktionsvariation mm)</i> Illustrationer ska bryta könsnormer och typiska föreställningar om könsidentiteter samt hur vissa personer baserat på dagens samhällsnormer och utifrån deras specifika förutsättningar ser ut och beterar sig.

<i>Kulturvärden ska värnas om och utvecklas så långt möjligt utifrån Stiftelsens Stora Sköndals verksamhet och ekonomiska förutsättningar.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad	Program- Förvaltning	Den mest värdefulla kulturhistoriska helhetsmiljön bevaras, och ska utgöra ca 10-20% av planområdet. Minst 50% av befintliga flervåningshus bevaras, och de som bevaras görs en långsiktigt underhållsplan för. Fornlämningar hanteras enligt kulturminneslagen. De kulturhistoriska byggnader och miljöer som bevaras tillgängliggörs för boende, verksamma och besökare genom att nya kopplingar samt platser och bebyggelse uppföras i anslutning till dessa. Kulturhistoriska byggnader och miljöer kan integrera nya och fler funktioner och som ska kunna utnyttjas av boende, verksamma och besökare i större utsträckning. Nya torg, kvarter, parker och andra specifika miljöer ska namnges utifrån områdets kultur- och stadsbyggnadshistoria
<i>Befintliga träd i offentlig miljö samt värdefull naturvärden ska bevaras där som är möjligt.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, byggherre	Program- Förvaltning	Befintliga träd ska inventeras och vid behov ges särskilt skydd. De med prioritet 1 och 2 skall bevaras De mest karaktäristiska naturområdena och spridningssamband samt andra ekologiska aspekter som fladdermöss och groddjurs livsmiljöer utpekade av ekologixpert ska bevaras i den mån det är möjligt, och de värdefulla träd som tas bort ska ersättas med nya träd. De mest värdefulla naturmiljöerna ska skötselplan upprättas för.
<i>Den mark som ska bebyggas ska ha goda markförutsättningar med hänsyn till föroreningar</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program, Detaljplan	Vid markföroreningar skall åtgärd vidtas för att bidra till en hälsosammare livsmiljö för befintliga boende och djur samt ska förutsättningar för ny bostadsbebyggelse
<i>Landskapets topografi ska bevaras så långt det går och hänsyn ska tas till landskapets karaktär.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, byggherre	Program- Byggskede	Nya byggnader, gator och parkmark ska ta hänsyn till befintliga topografin och det alternativ som ger minsta ingrepp ska prioriteras (*avsteg kan/ska göras med hänsyn till bland annat tillgänglighetskrav)
<i>Utveckling av stadsdelen ska främja lokalekonomi och mindre verksamheter med hänsyn till att både befintliga verksamheter ska kunna fortsätta att verka i området samt möjligheter för nya verksamheter att etablera sig.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Förvaltning	Bevara befintlig bebyggelse som innehåller verksamheter idag eller skapa förutsättningar att verksamheter kan fortsätta sin verksamhet i annan lokal i området. Renovering av fastigheter ska ske i dialog med de befintliga hyresgästerna Det ska finnas en andel lokaler som kan inkludera startup-initiativ, konstnärsverksamhet och olika typer av föreningsverksamheter som grundar sig från lokala initiativ som främjar sociala värden, praktiskt skapande och/eller innovation som till exempel fritidsgård, kodcentrum, makerspace mm Lokalernas storlekar och hyresnivåer anpassas efter verksamhetens betalningsförmåga och behov. Olika verksamheter och användning kan med fördel samutnyttja utrymmen genom att till exempel kontorslokaler lånas ut eller hyrs ut efter kvällstid
<i>De befintliga boende i området som påverkas av stadsutveckling av Stora Sköndal skall erbjudas annat boende.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Byggskede	Alla boende som bor i befintliga byggnader som planeras att rivas ska erbjudas ett klimatvänligare boende. De ska även erbjudas annat boende i området i god tid innan byggstart.
<i>Alla boende ska ha tillgång till de planerade parkerna, torg, gaturum och övriga offentliga rum när det flyttar till Stora Sköndal</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Byggskede	I de etapper som parker och andra offentliga rum är inplanerade ska de vara färdigställda när de första boende flyttar in I varje etapp ska infrastruktur och gatumiljön vara färdigställd och komplett innan de första bostäderna är inflyttningsklara
<i>Tillgång till för- och grundskola ska säkerställas för de första boende som flyttar in till Stora Sköndal</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program- Byggskede	Etapper som har inplanerade för- och grundskolor ska prioriteras för att utvecklas i första hand

Mål	Huvudaktöre	Skede	Indikatorer/uppföljning/åtgärder
<i>Utbud och tillgång till konst ska utvecklas när området växer och integreras i den nya stadsbilden</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, Byggherre	Program-Förvaltning	Antal vägg- och vägmålningar, skulpturer och interaktiva konstellationer, konstutställningar anordnas med mera När dessa planeras ska det med fördel ske i dialog med boende och verksamma i området samt ska de finnas möjligheter för boende och verksamhet att även utföras av dem, de får även med fördel integreras i ett miljötänk
<i>Närhet till en variation av servicefunktioner och målpunkter ska planeras för</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, Byggherre	Program, Detaljplan	Blandning av olika funktioner; bostäder, arbetsplatser, närservice, kultur, idrott, utbildning, parkmiljöer, tillgängliga naturområden och vattenmiljöer inom området Minst 4 av ovanstående funktioner ska finnas inom ett avstånd på 500 meter
<i>Bebyggelsen spegla fokus på mångfald och variation och med omsorgsfull detaljering</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad, Byggherre	Program, Detaljplan,	I varje kvarter, alt. område inom 10 000 kvm, ska det finnas en blandning av våningshöjder mellan 4-12 våningar. Enstaka byggnader tillåtas gå över 12 våningar. Varje huskropp skall ha en annan våningshöjd än närliggande byggnad alt. annan utformning av tak. Variation av typologier som anpassas efter lokala förutsättningar. En mångfald i arkitektoniskt uttryck ska spegla materialval, färgsättning, balkonger, fönster och takutformning. Fasader ska delas upp i olika gestaltningsuttryck om minst ca 20-60 meter i horisontalplan. Fasaduttryck kan även ha vertikalt uppdelade fasader. Fokus på hög detaljeringsgrad och utsmyckning i bottenplan
<i>Bottenvåningar ska aktiveras genom öppna fasader och en blandning av funktioner</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program-förvaltning	Området ska inhysa minst 10 000 kvm lokaler för kommersiellt ändamål. Alla fasader i bottenplan mot gaturummet ska vara minst 50 % transparenta oavsett funktion och minst 5 entréer ska placeras per 100 meter fasadlängd Bottenvåningar aktiveras genom att integrera en variation mellan publika lokaler för verksamheter och service, olika typer av bostadskomplement och bostadsentréer med privat förgårdsmark.
<i>Gaturum ska prioritera fotgängare och det ska finnas plats för vila och vistelse samt aktivitet</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholm stad	Program, Detaljplan, Projektering	Minst 70 % av den sammanlagda längden av nya gator ska vara låg fartsgator/gågator. Mindre platsbildningar som t.ex. fickparker ska möjliggöra småskaliga mötesplatser Bänkar skall integreras i gaturummet, främst längsmed de större stråken, med ett max avstånd på 100 meter, vid brantare lutningar skall det finnas bänkar och andra vil-möjligheter mer frekvent än 100 meter. Utrymme för gångtrafikanter ska variera mellan 3-5 meter på vaddera sida i gaturummet för att bidra till god framkomlighet för olika människor ska kunna ta sig fram enkelt (enstaka undantag kan ske på grund av topografi, kultur- och naturvärden). Vissa gator ska kunna stängas av för biltrafik under perioder eller tider på dygnet för att möjliggöra alternativa användningar.
<i>Gaturummet ska utgå ifrån en mänsklig skala och ska möjliggöra goda dagsljusförhållanden</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program, Detaljplan, Projektering	Varje kvarter, alt. område på 10 000 kvm, har en huskropp som har max 4 alternativt 5 våningar i vissa undantag Byggnader kan ha inredda vindar med sadeltak, viss förskjutning av byggnad ovan bottenplan eller på de översta våningarna för att skapa bättre ljusförhållanden och mer öppna gaturum
<i>Integrera och utveckla digitala tjänster och funktioner i parker och andra offentliga rum för att göra stadsdelen mer attraktiv</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program-förvaltning	Antal innovativa lösningar på som till exempel offentliga bänkar som har låsbara boxar integrerade i designen som kan förvara exempelvis fotbollar, gymnastikredskap, schackpjäser. Interaktiva informationshubar med till exempel wifi-uppkoppling, mobil-laddningsmöjligheter, tillgång till projekthemsida och orientering och funktionskarta över Stora Sköndal och översättningsfunktion etcetera

Inkluderande och sammanhängande

*Blandning av boendeformer: kompisboende, singelhushåll mm

* Stadsrum som integrerar olika funktioner och utformning som attraherar och tillgängliggör platserna för olika människor

*Variation av lägenhetsstorlekar

*Integrering av befintliga verksamheter med nya funktioner och platser för möten

*Skyltningsprogram

*Blandande upplåtelseformer: Bostadsrätter, hyresrätter (studentbostäder, LSS, asylboende, kollektivboende mm)

*Förskola/äldreboende

*Nya och förstärkning av befintliga kopplingar till omgivande områden

*Utbildning för alla åldrar: förskola, grundskola, gymnasium & högskola

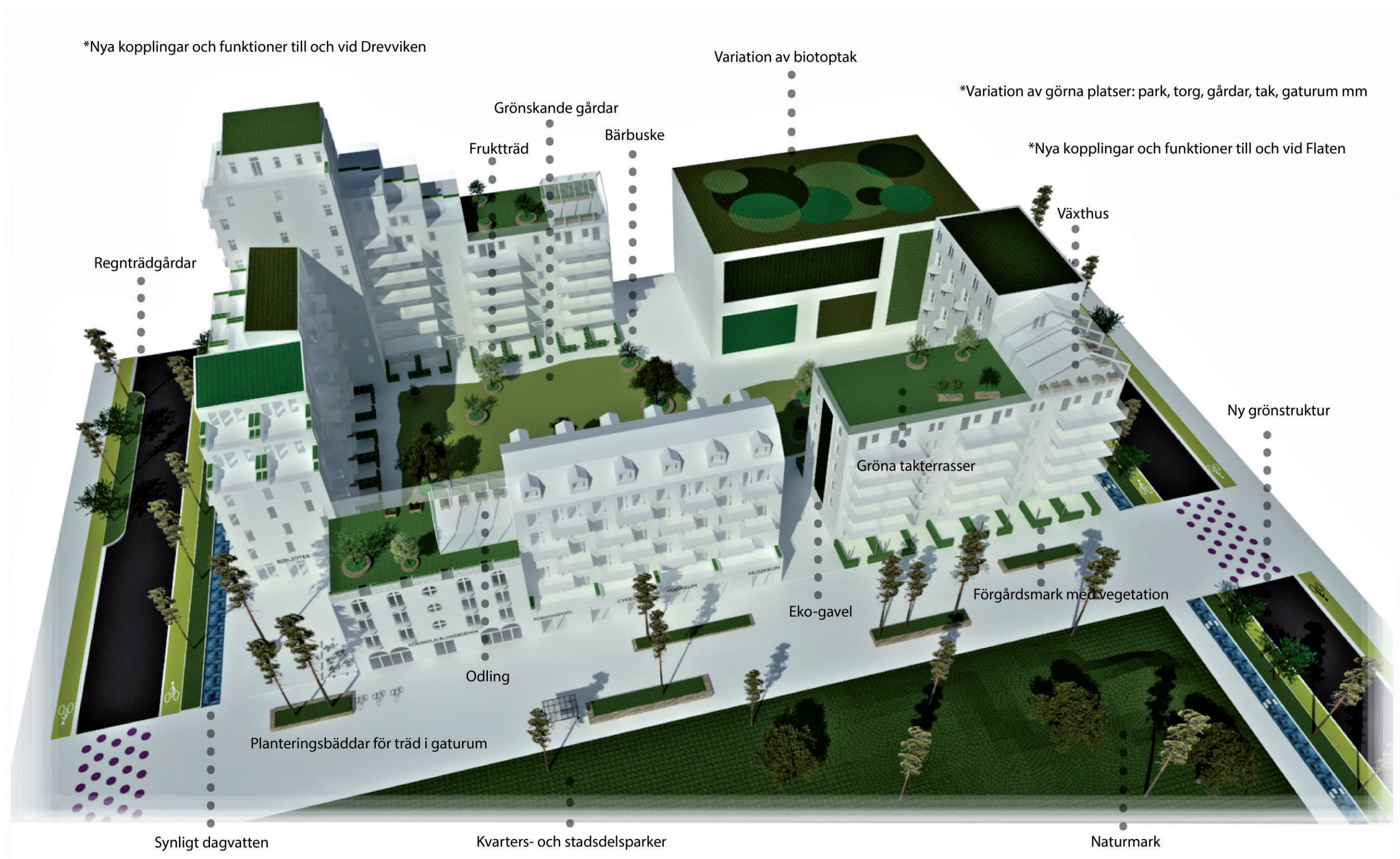
Mål	Huvudaktörer	Skede	Indikatorer/ uppföljning/ åtgärder
<i>Ett varierat bostadsutbud med olika upplåtelseformer som kan möta behov under livets alla skeden.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal	Program Detaljplan	40-60 % bostadsrätter (Uppmuntring till att tänka i nya banor vad det gäller boendeformer för BR) 40-60 % hyresrätter, varav 10-20 %, seniorboende, studentbostäder, äldreboenden, kollektivboende, LSS, asylboende och andra boendeformer. <i>(5-10% av hyresrätterna subventioneras av Stiftelsen Stora Sköndal för att tillskapa boendeför de med sämre ekonomiska förutsättningar (om det är ekonomiskt genomförbart))</i>
<i>Attraktiva lägenheter för olika typer av människor som främjar mångfald i området.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan Projektering	En variation av lägenhetsstorlekar i varje kvarter. Varje flerbostadshus med fler än tre lägenheter innehåller minst två olika lägenhetsstorlekar. Planlösningar för olika typer av familje- och relationskonstellationer, extra anpassning för de med funktionsvariation och även yteffektiva lägenheter samt delning/samutnyttjning av utrymmen för de som vill leva mer miljövänligt och/eller i en mer social miljö. Byggnation följer tillgänglighetskrav enligt Stockholms stads riktlinjer
<i>Stadsrum som parker, torg och naturområden i anslutning till bebyggelse ska vara fysiskt och mentalt tillgänglig för personer med olika förutsättningar och behov</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan, Projektering	Stadsrummen och speciellt parker ska integrera en variation av funktioner som tilltalar personer utifrån att människor har olika behov Design och utformning ska även utgå ifrån att skapa en plats som tar hänsyn till trygghet genom belysning och överblickbarhet samt öppenhet utifrån färgval och materialval med mera Grönska och bebyggelse ska speciellt utformas med hänsyn till överblickbarhet i gaturummet och parkområden. Särskild hänsyn skall tas till barnperspektivet Skyltningsprogram skall tas fram och ska anpassa för olika åldrar samt språkkunskap
<i>Planering av stadelen ska säkerställa mer tillgänglig och flexibel kollektivtrafik i området</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program, Detaljplan	Minst 150 boende per hektar för att säkerställa att underlaget för kollektivtrafik är tillräckligt stort för att högkvalitativ kollektivtrafik ska kunna erbjudas (samt lokal service). Minst en central huvudgatan ska anläggas och som ska dimensioneras för busstrafik. Hållplatser ska planeras in så att boende och verksamma har max 300 meter (undantag kan ges till enskilda byggnader eller kvarter) Busshållplatser ska även inkludera goda möjligheter till cykelparkering som är väderskyddade samt placeras och utformas med hänsyn till trygghetsaspekter
<i>Tillgänglighet till den privata bilen ska i större utsträckning likställas med övriga transportmedel och mobilitetslösningar</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre,	Program, Detaljplan	M-hus uppförs för att tillgodose minst 50 % av parkeringsbehovet. M-hus ska integrera fler funktioner så som bostäder, publika lokaler i bottenvåning, idrottsanläggning och stadsodling på taken med mera. Parkeringsnorm ska variera mellan 0-0,6 per boende med hänsyn läge samt boendeform och ska följa Stockholmstads riktlinjer gällande gröna p-tal. Handel och kontor skall ha parkeringsnorm på 0-0,4 per anställd beroende på typ av verksamhet. Varje fastighet, alt inom ett kvarter, ska alla boende och verksamma ha tillgång till fordonspool som inkluderar både bilar och cyklar. Gatuparkeringar finns uteslutande för de med funktionsvariation och poolbilar, men angöringsmöjligheter ska finnas inom 10-25 meter från entréer för exempelvis färdtjänst, sopbil med mera

Främja användning av cykel i planering av stadsdelen och byggnadersutformning	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program, Detaljplan, projektering	Huvudgator samt potentiella bussgator ska ha separerade cykelbanor. Separerade cykelbanor ska minst vara 1,5-2 meter breda. Där det är möjligt ska 2 meters bred prioriteras för att främst möjliggöra god framkomlighet för lådcyklar och permobil, samt skapa förutsättning för att vuxna ska kunna cykla enkelt med barn. På allmän platsmark ska cykelparkering anläggas vid besöksintensiva områden. Cykelparkering för bostäder ska uppgå till minst mellan 2,5-4 parkeringsplatser per 100 kvm BTA och verksamheter ska minst anlägga 0,4 cykelparkeringsplatser för anställda (parkeringar kan med fördel samnyttjas mellan olika funktioner så som bostäder, handel, kontor etcetera) Om cykelparkering anläggs i källaren eller på annan våning än bottenplan ska hissar anpassas så att de kan transportera lådcyklar. Inom varje fastighet, alternativt gemensamt kvarter, ska det finnas möjligheter för alla boende att utnyttja ett utrymme med tillhörande funktion som möjliggöra enkla cykelreparation. Alla boende inom fastighet ska ha tillgång till en cykelpool.
Boende ska ha närhet till genomtänkta och stimulerande förskolemiljöer	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad,	Program, Detaljplan	Hela det lokala förskolebehovet ska täckas genom att uppföra tillräckligt antal förskolor och avdelningar inom området Gård ska minst vara på 15-20 kvm per barn Förskola ska i första hand placeras i anslutning till park eller naturområden, där det är möjligt. Minst 50% av förskolorna placeras i bottenplan på flervåningshus (och integreras med fördel med äldreboende eller annan funktion)
Det ska finnas goda utbildningsmöjligheter för barn i grundskoleålder	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad,	Program, Detaljplan	Minst 3 grundskolor uppförs i området om 500-1000 elever Gård ska ha minst 10 kvm per barn, kan med fördel delvis utgöras av omsorgsfullt gestaltade taktlandskapsmiljöer Ska i första hand placeras med närhet till parker och kollektivtrafik
Utbudet för högre utbildning ska öka inom området	Stiftelsen Stora Sköndal	Program, Detaljplan	Den befintliga högskolan utökas med minst 2000 kvm Minst ett gymnasium uppförs i området som integreras med högskolan
Utveckla naturliga kopplingar till omgivande stadsdel	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad,	Program, Detaljplan	Nya gatukopplingar eller förstärkning av befintliga kopplingar till Stora Sköndal centrum, Skarpnäck, lilla Sköndal och Farsta
Utveckla befintliga målpunkter och skapa nya kopplingar till dessa	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan	Integrerar Kyrkan med olika funktioner som bostäder, verksamheter, park och stråk. Utveckla området runt den befintliga högskolan med nya funktioner och platser för möten Integrera befintlig bebyggelse i den nya stadsbilden med olika funktioner som bostäder, verksamheter, park och stråk.
Det ska finnas mötesplatser för alla boende inom en fastighet och/eller kvarter	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program, Detaljplan, Projektering	Varje fastigheter ska ha en bostadsgård på minst mellan 1000 – 1500 kvm och/eller gemensamt takterrass för olika sociala aktiviteter (integreras i GYF) I varje fastighet, alt kvarter, ska det finnas minst ett gemensamhetsutrymme inomhus som kan användas för olika sociala aktiviteter eller speciella funktioner för boende, som till exempel övernattningslägenhet, växthus, hobbyrum, biorum, gym, musikrum, föreningslokal etcetera (Gemensamhetsutrymmen kan med fördel integrera flera funktioner så att de kan användas mer effektivt samt över större delar av dygnet)

Integrerade natur- och vattenmiljöer

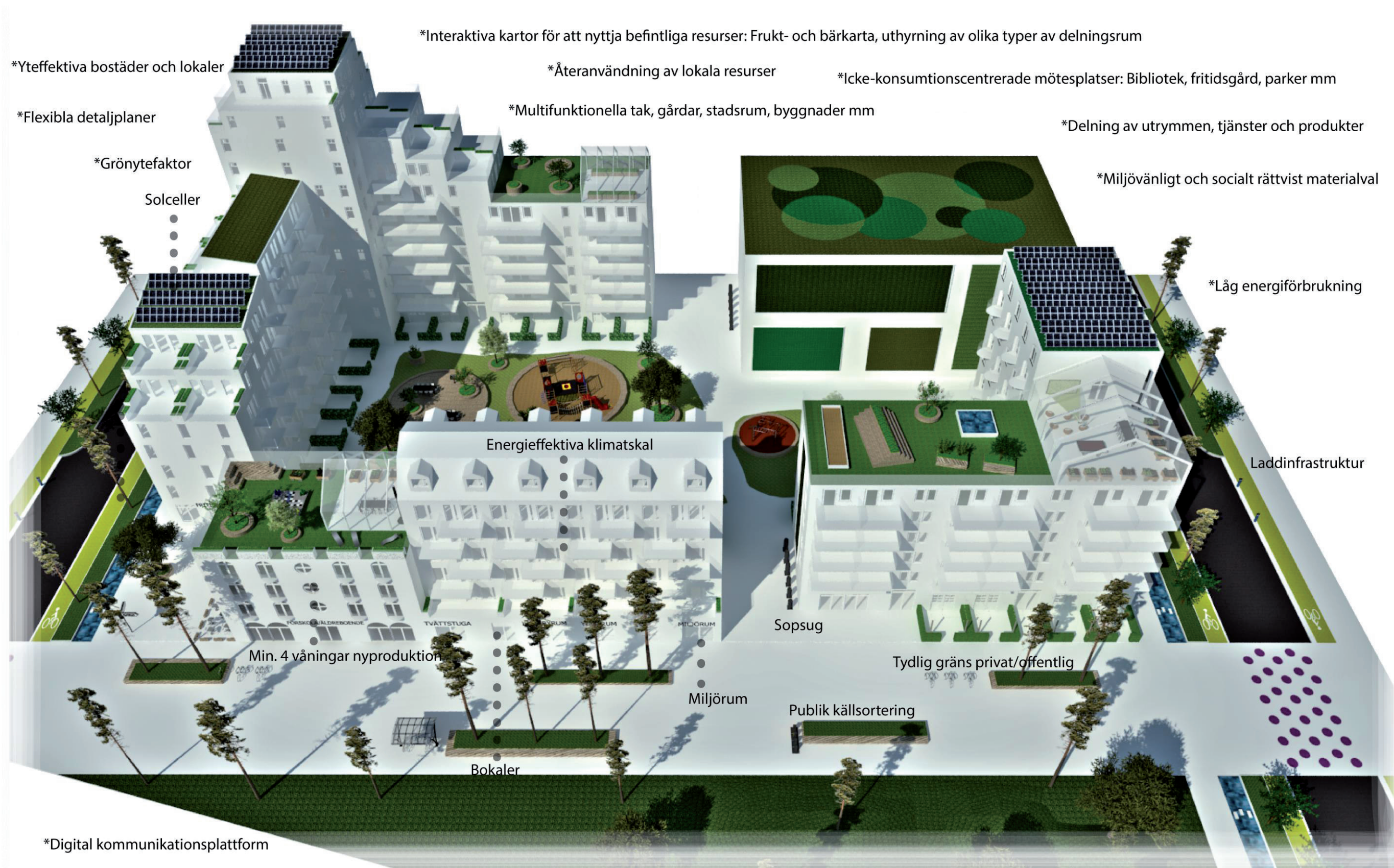

Mål	Huvudaktörer	Skede	Indikatorer/ uppföljning/ åtgärder
<i>Dagvattenhantering synliggörs i gaturummet</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, detaljplan	Antal: Regnträdgårdar, ytliga avrinningssystem, dammar
<i>Fler gatukopplingar uppförs till Drevviken</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan	Antal gatukopplingar, bilvägar och GC-stråk (minst 2 nya vägdragningar)
<i>Drevviken tillgängliggörs genom att integrera fler funktioner för olika människors behov.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan	Funktioner: badplatser(er), växthus, lekplats, sitt- och matplats, grillplats, utegym, odlingslotter, gymnastikredskap, bollplan, dansbana mm
<i>Naturområden tillgängliggörs för boende, verksamma och besökare och integreras i den nya stadsbilden</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program- Förvaltning	Antal nya kopplingar Andel lägenheter i % som har tillgång till naturområden inom 300 meter, Andel befintliga träd som bevaras i gaturummet
<i>Omkringliggande naturområden tillgängliggörs</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, detaljplan	Antal nya kopplingar (huvudgata, lokal gator och aktivitetsstråk, GC-stråk) till Flaten,
<i>Planera för god tillgång till stadsdels- och kvartersparker med höga rekreations- och naturvärden.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan	Antal nya kopplingar och förstärkning av befintliga kopplingar till och längs med strandpromenaden vid Drevviken Andel lägenheter i % som har tillgång till parkområden och inom 200 meter Minst 2 stadsdelsparker på ca 1 ha
<i>Nya gröstruktur integreras i gaturummen</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program, Detaljplan, Projektering	Minst 50 % av nya gatukopplingar anläggs med planteringsbäddar för uppförande av träd, mindre platsbildning som t.ex. fickparker anläggs och integrerar minst 20 % vegetation.
<i>Grönska integreras inom kvartersmark</i>	Byggherre, Stiftelsen Stora Sköndal	Program, Detaljplan, Projektering	Där privata förgårdsmark tillåts skall minst 20 % av utrymmen anläggas för vegetation Bostadsgårdar ska integrera olika typer av grönska med flera funktioner som till exempel fruktträd, bärbuskar, gräsyta för både infiltration och lek Takterrasser ska utformas med olika typer av grönska som exempelvis sedumtak, anpassad biotop, odlingsmöjligheter för boende

Klimatsmart och resurseffektiv

Mål	Huvudaktörer	Skede	Indikatorer/ uppföljning/ åtgärder
<i>Skapa en flexibilitet där som är lämpligt i områdets detaljplaner som möjliggör för olika funktioner och kommande förändringar</i>	Stockholmstad, Stiftelsen Stora Sköndal	Program, Detaljplan	Byggrätt med nyttjandegrad på en procentandel för bostäder. Fribyggnadshöjd, höjd regleras genom max antal våningar alt. att byggnadshöjd är fri men våningsantal är satt En variation av storlekar på byggrätter som kan passa olika typer av byggherrar
<i>Byggnader och kvarter kan med enkla medel förändra användning över tid.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program, Detaljplan	Takhöjd på minst 3,5 meter i bottenplan som möjliggör både kontors- och bostadsändamål, Bokaler Mobilitetshus minsta våningshöjd ska kunna möjliggöra alternativ användning
<i>Den nya stadsstrukturen ska inkludera lösningar som fokuserar på klimatanpassning med särskild hänsyn till dagvattenhantering</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program, Detaljplan, Projektering	StockholmStads Dagvattenstrategi skall följas Grönytefaktor (0,4-0,6) både för allmän platsmark och kvartermark som tillämpas på parker, bostadsgårdar etc., ska både inkludera klimatanpassning, biologisk mångfald, dagvattenhantering och sociala värden
<i>Skapa förutsättningar för effektiv markanvändning från ett användarperspektiv boende-, besökare- och verksamhetsperspektiv</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program- Detaljplan	Tydlig gräns mellan offentlig och privat mark för att göra det tydligt för de som brukar marken och känna trygghet samt ansvar att vårda platsen. Max 10 % restyta inom den nya bebyggelsen
<i>Effektiv markanvändning för bebyggelse</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad	Program- Detaljplan	Ny bebyggelse ska ha minst 4 våningar (avsteg för enstaka hus som till exempel fristående förskola). När byggnader uppförs ska även de anpassas för att kunna användas under hela dygnet samt integrerar flera funktioner för att nyttja byggnaden mer effektivt. Varje fastighet skall ha minst 20 % gemensamtakterrass och minst 20 % vegetation på taken som kan med fördel samnyttjas
<i>Effektiv markanvändning av offentliga samt privata utomhusmiljöer</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program- Förvaltning	Offentliga och privata utomhusmiljöer ska vara multifunktionella, det vill säga de ska kunna både användas av människan för olika aktiviteter och samtidigt integrera ekosystemtjänster som klimatanpassning och biologisk mångfald med mera Skapa bättre förutsättningar för att utnyttja dessa miljöer under hela dygnet samt alla årstider
<i>Goda förutsättningar för resursförbrukning avfallssortering ska möjliggöras för boende, verksamma och besökare samt även under byggprocessen</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program, Detaljplan, Projektering,	Papperskorgar med källsortering av minst 6 fraktioner placeras i offentliga miljöer så som gaturum, parker och torg med avstånd på max 500 meter Miljörum för minst 6 fraktioner ska finnas i varje fastighet, alternativt samnyttjas inom ett kvarter. Varje fastighet ska kopplas till det stationära sopsugsystemet Under byggprocessen ska i första hand littera minimeras. Det avfall som uppstår skall sorteras för att sedan kunna i första hand återanvändas eller återvinnas, max 5 % får lämnas på deponi (<i>Mängd byggavfall, i kg/kvm ska redovisas</i>)
<i>Skapa platser, digitala plattformar och förutsättningar för återbruk och olika former av delning</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Stockholmstad, Byggherre	Program- Förvaltning	Återbruksrum i varje kvarter för mindre grovsopor. Etablera minst 1 Återbrukscentral i området Etablera en digital plattform (utveckla projekthemsidan) som möjliggör delning av utrymmen, tjänster och produkter mellan boende och verksamma i området. Vissa utvalda platser i utomhusmiljön kan möjliggöra för delning av produkter som till exempel att placeras små förråd där personer kan ge och/eller ta böcker som andra inte behöver längre

<i>Främja och uppmuntra olika typer av delningsinitiativ och skapa förutsättningar för effektivare resurshushållning</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program- Förvaltning	Skapa interaktiva kartor som kartlägger och visualiserar lokala resurser som till exempel en frukt- och bärkarta över området och eller interaktiv karta över gemensamhetslokaler som går att hyra eller låna inom området De träd som fälls ska återanvändas till exempelvis som död ved, mullholk, eller som material som till exempelvis sittplatser och olika lekställningar för parker och förskolor med mera.
<i>Stödja nätverk och samverkan för att stimulera miljövänligt och även socialt rättvist företagande.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program- Förvaltning	Stimulera initiativ, direkt eller indirekt, genom att själva eller stötta verksamheter som sysselsätter människor som står utanför arbetsmarknaden, och/eller säljer alternativ hyr ut second hand produkter.
<i>Verksamheter i områdetska uppmuntras att arbeta internt med hållbarhetsfrågor</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Förvaltning	Gröna hyresavtal ska upprättas mellan fastighetsägare och hyresgäster, tillämpas främst för verksamheter men kan även tillämpas för bostäder
<i>De byggnader som uppföras ska ha en låg energiförbrukning, och de ska vara enkelt för boende att påverka sin förbrukning</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan, Projektering, Förvaltning	Byggnader ska uppföras med max energiförbrukning på 55 kWh/kvm (hänsyn ska tas till bland annat formfaktor, fönsterandel, återvinning av spillvatten, minimering av köldbryggor mm) Byggnader ska uppföras med yteffektiva planlösningar och samutnyttjning av olika utrymmen ska i större utsträckning tillämpas för att minska energiförbrukning per person. Alla byggnader ska ha individuell mätning och visualisering av tappvarmvatten och hushållsel per lägenhet.
<i>Skapa förutsättningar för delning av olika typer av utrymmen och produkter</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan, Projektering, Förvaltning	Alla byggherrar ska installera iloc för deras gemensamhetsutrymmen samt boxar för förvaring av produkter som delas mellan boende
<i>Laddinfrastruktur för elfordon ska byggas ut i området.</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan, Projektering, Förvaltning	Minst 5 offentliga laddstolpar ska anläggas i området Minst 10% av garageplatser, både i underbyggda garage samt M-hus, ska ha laddstolpar installerade och alla garageplatser ska vara förbereda för laddning vid varje bilplats Det ska även finnas möjlighet för laddning av elcyklar i både privata samt offentliga garage
<i>Förnyelsebar energi och andra icke-fossila bränslen skall i större utsträckning försörja området, och användning av icke-förnybar energi ska minimeras</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Program- Förvaltning	Varje fastighet ska ha minst 30% yta med solceller på 250 w. Alla fastighetsägare bör anteckna gröna elavtal. Ta tillvara på spillenergi där det finns Energisnåla bodar samt bodar som är anpassad efter könsneutrala omklädningsrum ska användas All belysning skall vara LED, i byggnader, i utomhusmiljöer samt under byggskedet Alla byggtransporter till området ska samordnas via bygglogistikcenter. Vid upphandling bör fordon och maskiner gå på eldrift och vara energisnåla
<i>Utforma bebyggelse så att material och produkter som innebär risker för negativ miljö, klimat- och hälsopåverkan samt inte är tillverkad på ett socialt rättvist sätt undviks</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan, projektering	Fasadmaterial samt stomme ska väljas med hänsyn till klimatpåverkan Byggvarubedömning, eller annan likvärdig bedömning, kan tillämpas vid val av material Uppförandekod för underleverantörer Alla byggnader ska vara utformade för att uppnå klass Silver i miljöbyggnad inomhusmiljö, eller likvärdig certifiering Hälsopåverkan kemikalier får ej förekomma i förskole- och skolmiljön.
<i>Vatten- och avloppshandlingen ska effektiviseras</i>	Stiftelsen Stora Sköndal, Byggherre	Detaljplan, Projektering, Byggskede	Regnvatten ska kunna återanvändas lokalt genom att exempelvis samlas upp i kärl för att sedan förse odlingslotter med vatten Byggnader ska uppföras med vattensnåla armaturer Separering av avloppsvatten kan tillämpas som kan användas till exempelvis biogas-produktion

Referenser

Amnesty International (2009) *The gender trap – women, violence and poverty*

Blomdahl U., Elofsson S. & Åkesson M. (2012) *Spontanidrott för vilka? En studie av kön och nyttjande av planlagda utomhusytor för spontanidrott under sommarhalvåret*

Brundtland (1987) *United Nations World Commission on Environment and Development: Our common future*

Boverket (2010) *Socialt hållbar stadsutveckling - en kunskapsöversikt*

Delegationen för Hållbara Städer (2012) *Femton hinder för hållbar stadsutveckling*, Stockholm: SOU

FN (2016) *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*/UN (2016) *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*

Karssenberg H., Laven J., Glaser M. & van 't Hoff M. (2016) *The city at eye level – Lessons from street plinths*

Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (2013) *Malmöns väg mot en hållbar framtid - hälsa, välfärd och rättvisa*, Malmö: Malmö Stad.

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015) *Skillnadernas Stockholm. Stockholm*, Stockholm stad

Larsson J. (2015) *Hållbara konsumtionsmönster - Analyser av maten, flyget och den totala konsumtionens klimatpåverkan idag och 2050*, Naturvårdsverket

Länsstyrelsen Stockholm (2013) *Metod för jämställdhetskonsekvensbedömning av länsplanen 2014–2025 I Stockholms län*

Sanne C. (2012) *Hur vi kan leva hållbart 2030*, Naturvårdsverket

Stockholm stad (2016) *Vision 2040 - Ett Stockholm för alla*

Stockholm stad (2010) *Promenadstaden / The City of Stockholm (2010) the Walkable City*

Stiftelsen Stora Sköndal (2015) *Vision för stadsbyggande i Stora Sköndal – nya möten på historisk mark*

Trafikförvaltningen Stockholms läns landsting (2013) *#jämställdhet - Temarapport om kvinnor och män i kollektivtrafiken*

World Bank (2016) *SHOCK WAVES - Climate Change and Development Series Managing the Impacts of Climate Change on Poverty*

WWF/World Wildlife Fund (2016) *Living Planet Report*